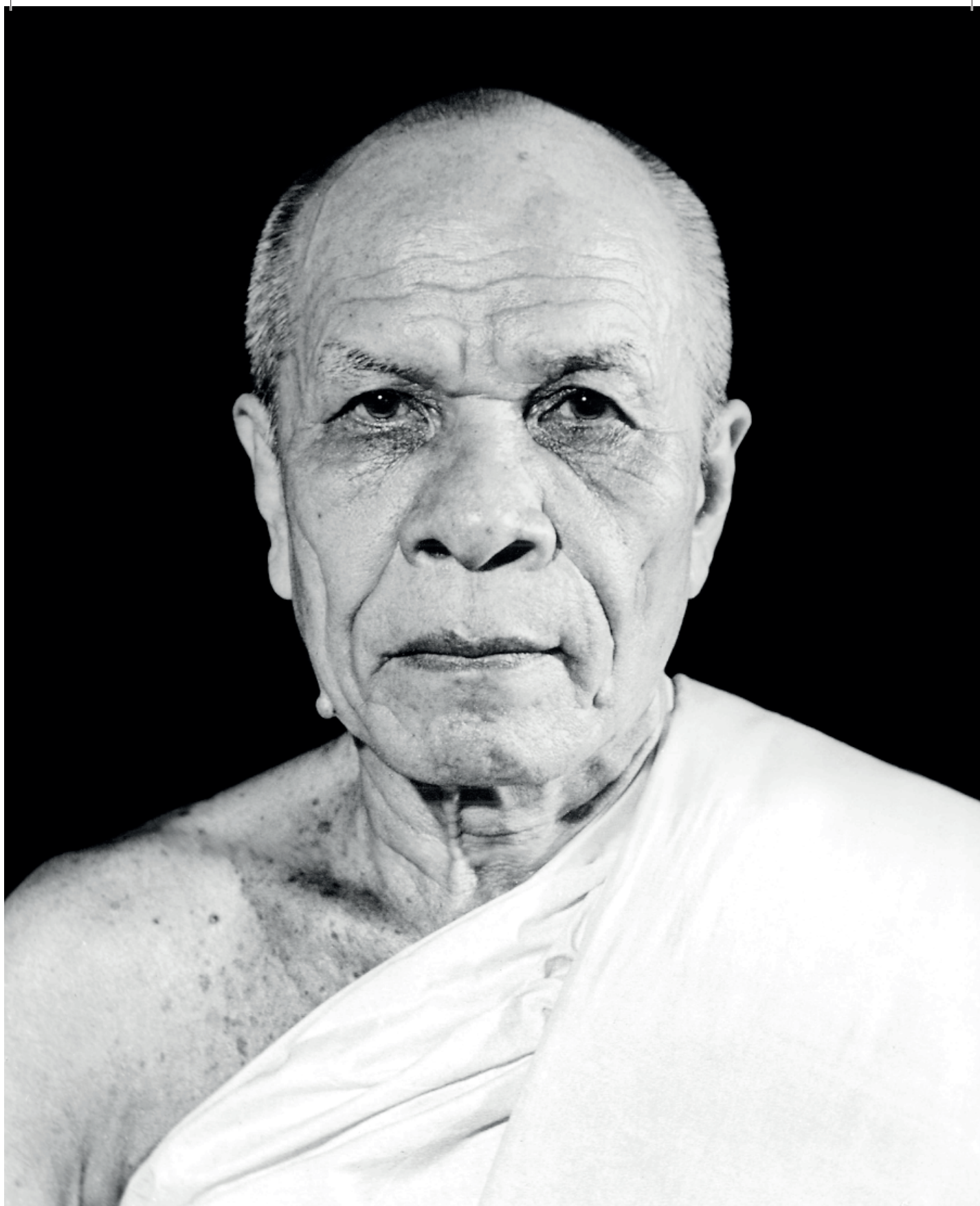

พระมงคลเทพมุนี (สด จนฺทสโร)
วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ กรุงเทพฯ

สพ.พรสั ธมฺมโรโส จินาติ
รสแห่งพระธรรม ย่อมชนะรสทั้งปวง

... บัดนี้ของจริงที่พระพุทธเจ้าท่านรู้ท่านเห็นเรากียังไม่ได้บรรลุ ยังไม่รู้ไม่เห็น
สมควรแล้วที่จะต้องกระทำอย่างจริงจัง เมื่อตกลงใจได้ดังนี้แล้ว
วันนั้นเป็นวันกลางเดือน ๑๐ ก็เริ่มเข้าโรงอุโบสถแต่เวลาเย็น
ตั้งสัจจาธิษฐานแน่อนลงไปว่า ถ้าเรานั่งลงไปครึ่งนี้
ไม่เห็นธรรมที่พระพุทธเจ้าต้องการ เป็นอันไม่ลุกจากที่นั่งจนหมดชีวิต ...

รวมพระธรรมเทศนา พระมงคลเทพมุนี (สด จนฺทสโร)

อัตชีวประวัติ พระมงคลเทพมุนี (สด จนฺทสโร)

หลวงพ่อวัดปากน้ำ

ชาติภูมิเดิมเป็นพ่อค้า เข้าตั้งภูมิลำเนาอยู่ที่บ้านหมู่นี้อของวัดสองพี่น้อง คือ ทิศใต้ของวัดแต่ต่างฝั่งกับวัด วัดอยู่ตะวันออกเฉียงเหนือ บ้านอยู่ตะวันตกเฉียงใต้ มี คลองกั้นเป็นระหว่างวัดกับบ้าน คำขายมาตั้งแต่อายุ ๑๔ ปีเศษๆ นับตั้งแต่บิดาล่วงไป ก็เป็นพ่อค้าแทนบิดา เลี้ยงมารดาจนอายุ ๑๙ ปี ตรงนี้ได้ปฏิญาณตัวบวชจนตาย ด้วยมีอุปสรรคเกิดขึ้นในระหว่างขายข้าวแล้วนำเรือเปล่ากลับบ้าน เข้าลัดที่คลองบาง อีแท่น เนื้อตลาดใหม่ แม่น้ำนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม ในลัดนี้ไม่สู้ไกลนักแต่พวก โจรชุกชุม แต่พอเข้าลัดไปเล็กน้อยก็มาคิดแต่ในใจของตัวว่า คลองก็เล็กโจรก็ร้าย ทำย เรือเข้าก็ไล่เลียบกับฝั่ง ไม่ต่ำไม่สูงกว่ากันเท่าไรนัก น่าหวาดเสียวอันตราย เมื่อโจรมาก็ ต้องยิงหรือทำร้ายคนท้ายก่อน ถ้าเขาทำเราเสียได้ก่อนก็ไม่มีทางที่จะสู้เขา ถ้าเราเอา อาวุธปืน ๘ นัดไว้ทางหัวเรือแล้วเราไปต่อเรือทางลูกจ้างเสีย เมื่อโจรมาทำร้ายเราก็จะมี ทางสู้ได้บ้าง คิดดังนี้แล้วก็เรียกลูกจ้างที่ต่อเรือแถบทรายมาถือท้าย เราออกไปต่อแทน ต่อเรือไปก็คิดไป เรือก็เดินเข้าไปหาที่เปลี่ยวหนักขึ้นทุกที ความคิดก็ดีขึ้นว่า ลูกจ้างที่ เราจ้างมานี้คนหนึ่งก็ไม่กี่บาท เพียง ๑๑ บาท หรือ ๑๒ บาทเท่านั้น ส่วนตัวเราเป็น เจ้าของทรัพย์ทั้งเรือหมด ส่วนตายจะให้ลูกจ้างตายก่อนไม่ถูก เอาเปรียบลูกจ้างมาก เกินไปไม่สมควร ถอไปก็คิดไปดังนี้และคิดถึกหนักเข้าก็ตัดสินใจเด็ดขาดออกไป เราเป็น เจ้าของให้เรตายก่อนดีกว่าจึงจะสมควร คิดตกลงแล้วก็เรียกลูกจ้างให้มาถ่อ ตัวก็หยิบ ปืน ๘ นัดที่เอาไปไว้ข้างหัวเรือมาไว้ใกล้ตัวข้างท้ายเรือ ก็ถือท้ายเรือไป ไกลออกจาก ลัดเต็มที น้ำก็ขึ้น เรือขาวที่หนักก็ตามหัวน้ำขึ้นสวนเข้ามาประดังกันแน่น จินก็ส่งเสียง แต่ว่า ตู้อ่าง^๑ ประดังกันแน่น ออกก็ไม่ได้ เข้าไปไม่ได้ น้ำก็น้อยเลยต้องต่างฝ่ายต่าง ก็ปักหลักกรานหน้าจอดกันนิ่งอยู่ เราเป็นคนสุดท้าย ผ่านพ้นอันตรายมาแล้วก็มาคิดว่า การหาเงินหาทองนี้ลำบากจริงๆ เจียวหนา บิดาของเราที่หามาตั้งนี้ เราก็หาซ้ารอยบิดา ตามบิดาบ้าง เงินแลทองที่หากันทั้งหมดด้วยกันนี้ต่างคนก็ต่างหาไม่มีเวลาหยุดด้วยกัน

^๑ เป็นภาษาจีนแต้จิ๋ว ตู แปลว่า ติด อ่าง เป็นสร้อยคำ คล้ายคำว่า ไว้ย

ทั้งนั้น ถ้าใครไม่เร่งรีบหาให้มั่งมีก็เป็นคนต่ำและเลว ไม่มีใครนับถือแลคบหา เข้าหู่ เขาก็อายเขาเพราะเป็นคนจนกว่าเขา ไม่เทียบหน้าเทียบบ่าเทียมไหล่กับเขา บุรพชน ต้นสกุลของเราก็อำกันมาดังนี้เหมือนๆ กัน จนถึงบิดาของเราแลตัวของเรานี้

ก็บัดนี้บุรพชนแลบิดาของเราไปทางไหนหมด ก็ปรากฏแก่ใจว่าตายหมดแล้ว แล้วตัวของเรานี้ก็ต้องตายเหมือนกัน แต่พอคิดถึงตายขึ้นมาดังนี้แล้ว ใจก็ชักเสียวๆ นึกถึงความตายที่จะมาถึงตัวโดยไม่มีสงสัยเลย เราต้องตายแน่ๆ บิดาเราก็นำร่องข้าว ขึ้นจากเรือข้าว ที่เจิบมาจากตามทางแล้วขึ้นจากเรือข้าวไม่ได้ก็วันก็ถึงแก่กรรม เมื่อถึงแก่กรรมแล้ว เราที่ช่วยพยาบาลอยู่ไม่ได้เห็นเลยที่จะเอาอะไรติดไป ผ้าที่นุ่งแลร่างกาย ของแก่เราก็ดูแลอยู่ ไม่เห็นมีอะไรหายไป ทั้งตัวเราแลพี่น้องของเราที่เนื่องด้วยแกตลอด ถึงมารดาของเราก็ออยู่ ไม่เห็นมีอะไรเลยที่ไปด้วยแก แกไปผู้เดียวแท้ๆ ก็ตัวเราเล่า ต้องเป็นดังนี้ เคลื่อนความเป็นอย่างนี้ไปไม่ได้แน่ เมื่อคิดตกลงใจดังนี้แล้วก็ลองทำเป็น ตายดู นอนแผ่ไปที่ท้ายเรือแล้วก็ทำตาย ตายแล้วทำไปหาคนที่เป้นญาติบ้าง พี่น้อง บ้าง เพื่อนที่ชอบกันบ้าง เขาก็ไม่เห็นเรา เพราะเราเป็นผี เราก็เอาก่อนดินบ้าง ไม้บ้าง โยนหรือปาเข้าไปให้ถูก เพราะเขาไม่เห็นตัวเรา เขาก็ต้องบอกผีโยนมาหรือปาเข้ามา ไปหาคนโน้นก็ไม่เห็น มาหาคนนี้ก็ไม่ได้เห็น คิดไปดังนี้แหละจนเปลือยตัว แต่พอรู้สึกตัว ขึ้นมาก็รีบลุกขึ้นจุดธูปอธิษฐานในใจของตัวเองว่า ขออย่าให้เราตายเสียก่อน ขอให้บวช เสียก่อนเถิด ถ้าบวชแล้วไม่สึกจนตลอดชีวิต ตรงนี้บวชจริงมาเสียแต่อายุ ๑๙ ปีเศษ แล้ว ตั้งแต่นั้นก็ประกอบอาชีพตามปรกติของพ่อค้า จนอายุครบ ๒๒ ปี แล้วก็ปรารภ ถึงการบวชในปีนั้น

พอถึงเดือน ๘ ข้างขึ้น ก็ขนข้าวลงเรือ เต็มลำดีแล้วก็บอกกับลูกจ้างให้นำเอา ข้าวไปขายโรงสีในกรุงเทพฯ ส่วนตัวก็เข้าอยู่วัดเป็นเจ้านาค ผูกมัดเบื้องต้นแห่งการ อุปสมบทในสำนักพระปลัดยัง ผู้เป็นหลวงตาของตัว ซึ่งเป็นน้องคนเล็กของตาน้อยผู้ เป็นมารดาของตัวเอง ท่านสงวนวินัยอยู่ ให้ เป็นหนังสือสมุดข่อยเขียนตัวบรรจงสวยงาม มาก ก็ท่องวิธีขอบรรพชาแลดูวินัยไปด้วยกันทีเดียว พอจนเข้าพรรษาก็มีผู้ไปนิมนต์ พระอุปัชฌาย์ดี วัดประตูลาศ จังหวัดสุพรรณบุรี มาเป็นอุปัชฌาย์ ก็ได้อุปสมบทในต้น เดือน ๘ ของ พ.ศ. ๒๔๔๙ ได้อยู่จำพรรษาในวัดนั้น รวมอยู่ที่อุปสมบทนั้น ๗ เดือน เศษๆ เท่านั้น นอกจากวัดที่อุปสมบทนั้นแล้วก็ตรงมาอยู่จำพรรษาในวัดพระเชตุพน ที่เดียว เรียนมูลกัจจายน์ถึง ๓ จบ แล้วเรียนธรรมบทที่ปี่และสารสังคหะ แต่พอเป็น ว่าแปลออกพอสมควรแล้วก็หยุดการเรียนคันถธุระ เรียนวิปัสสนาธุระต่อไป ถึงใน

ระหว่างคันถธุระอยู่ก็เรียนวิปัสสนาไปด้วยเหมือนกัน เวลาวัน ๘ คำ ๑๕ คำ ก็มักไปแสวงหาครูสอนฝ่ายสมถวิปัสสนาอยู่เสมอๆ โดยมาก แต่ที่เรียนโดยตรงทีเดียวตั้งแต่บวชใหม่ๆ ก็เรียนแต่อนุสาวนาจารย์ที่หนึ่ง บวชแล้วรุ่งขึ้นวันที่ ๒ ก็เรียนที่หลวงพ่อนิเฒมวัดน้อย จังหวัดสุพรรณ ที่ ๓ เจ้าคุณสังวรานุวงศ์ (เอี่ยม) วัดราชสิทธิาราม ที่ ๔ เรียนกับพระครูญาณวิโรจน์ (โป) วัดพระเชตุพน ที่ ๕ เรียนกับพระอาจารย์สิงห์ วัดละครท่า หลังวัดระฆังโฆสิตาราม ได้ตามแบบของท่าน ๒ องค์ พระครูญาณวิโรจน์และพระอาจารย์สิงห์ท่านรับรองว่าได้ตามแบบของท่าน ท่านมอบให้เป็นผู้สอนเขาได้ทั้ง ๒ อาจารย์ แต่ก็ยังไม่พอใจที่จะเป็นครูสอนเขา จึงค้นคว้าหาต่อไปอีก ถึงพรรษา ๑๑ ก็สำเร็จในการเล่าเรียนคันถธุระได้พอสมควรแก่ที่ตั้งใจไว้ว่า ต้องเรียนแปลให้ออก จะได้คันธรรมในมคธภาษาได้ตามต้องการ ก่อนแต่จะมาเรียนคันถธุระนั้น ได้ตั้งหนังสือใบลานมหาสติปัฏฐานลานยาวไว้ที่วัดสองพี่น้องผูกหนึ่งว่า ถ้าไปเล่าเรียนคราวนี้ต้องแปลหนังสือผูกนี้ให้ออก จึงเป็นที่พอแก่ความต้องการ ถ้ายังแปลไม่ออกก็เป็นอันไม่หยุดในการเรียน แต่พอแปลออกก็หยุด

ในพรรษาที่ ๑๑ เมื่อหยุดต่อการเรียนปริยัติแล้วก็เริ่มทำจริงจังในทางปฏิบัติ ก็คิดว่าในวัดพระเชตุพนนี้ในอุโบสถก็ดี มีบริเวณกว้างขวางดีมาก เป็นสถานที่ที่ควรทำภาวนามาก แต่มาหวนระลึกถึงอุปการคุณของวัดบางคูเวียง (คือวัดโบสถ์บนบางคูเวียง) ในคลองบางกอกน้อย เจ้าอธิการชุ่มได้ถวายมูลกัจจายน์แลคัมภีร์พระธรรมบทให้ ในตอนเล่าเรียนปริยัตินั้นก็มีอุปการคุณอยู่มากควรไปจำพรรษา แล้วจะได้แสดงธรรมแจกแก่ภิกษุสามเณร อุบาสกอุบาสิกา เป็นบรรณาการต่ออุปการคุณแก่วัดนั้น จึงได้กราบลาเจ้าคุณสมเด็จพระพุฒาจารย์ (เข้ม) เจ้าอาวาสวัดพระเชตุพน ไปจำพรรษาวัดบางคูเวียงในพรรษาที่ ๑๒ แต่พอได้ถึงพรรษาก็มาหวนระลึกขึ้นว่า ในเมื่อเราตั้งใจจริงๆ ในการบวชจำเดิมอายุ ๑๙ เราได้ปฏิญาณตนบวชจนตาย ขออย่าให้เราตายในระหว่างก่อนบวช บัดนี้ก็ได้บอกลามมาถึง ๑๕ พรรษาอย่างเข้าพรรษานี้แล้ว ก็พอแก่ความประสงค์ของเราแล้ว บัดนี้ของจริงที่พระพุทธเจ้าท่านรู้ท่านเห็นเรายังไม่ได้บรรลุ ยังไม่รู้ไม่เห็นสมควรแล้วที่จะต้องกระทำอย่างจริงจัง เมื่อตกลงใจได้ดังนี้แล้ว วันนั้นเป็นวันกลางเดือน ๑๐ ก็เริ่มเข้าโรงอุโบสถแต่เวลาเย็น ตั้งสัจจาธิษฐานแน่อนลงไปว่า ถ้าเรานั่งลงไปครั้งนี้ ไม่เห็นธรรมที่พระพุทธเจ้าต้องการเป็นอันไม่ลุกจากที่นั่งจนหมดชีวิต

เมื่อตั้งจิตมั่นลงไปแล้วก็เริ่มปรารภนั่ง จึงได้แสดงความอ่อนน้อมแด่พระพุทธเจ้าว่า ขอพระองค์ได้ทรงกรุณาโปรดข้าพระพุทธเจ้า ทรงประทานธรรมที่พระองค์ได้ตรัสรู้

อย่างน้อยที่สุดแล่ง่ายที่สุดที่พระองค์ได้ทรงรู้แล้วแต่ข้าพระพุทธเจ้า ถ้าข้าพระพุทธเจ้ารู้ธรรมของพระองค์แล้วเป็นโทษแก่ศาสนาของพระองค์แล้ว ขอพระองค์อย่าทรงพระราชทานเลย ถ้าเป็นคุณแก่ศาสนาของพระองค์แล้ว ขอพระองค์ได้ทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานแต่ข้าพระองค์ ข้าพระองค์รับเป็นทนายศาสนาในศาสนาของพระองค์จนตลอดชีวิต แต่พออ่อนหวานเสร็จแล้วก็เริ่มปรารถนาเข้าที่นิ่งสมาธิต่อไป มานึกถึงมดคีที่ตามช่องของแผ่นหินที่ยาวๆ แลบนแผ่นหินบ้าง ใต้ไปมาอยู่บ้าง แต่ไม่มากนัก จึงหยิบเอาขวดน้ำมันก๊าดมา เอานิ้วจุกเข้าที่ปากขวดแล้วตะแคงขวดให้เปียกนิ้วเข้า แล้วเอามาลากเป็นทางให้รอบตัว จะได้กันไม่ให้มาทำอันตรายในเวลานั่งลงไปแล้ว แต่พอทางนิ้วที่เปียกน้ำมันนั้นไม่ทันถึงครึ่งของวงตัวที่นั่ง ความคิดอันหนึ่งเกิดขึ้นว่า ชีวิตสละได้แต่ทำไมยังกลัวมดคีอยู่เล่า ก็นึกอายุตัวเองขึ้นมา เลยวางขวดน้ำมันเข้าที่เลยในเดี๋ยวนั้น ประมาณครึ่งหรือก่อนคืนไม่มีนาฬิกาไม่แน่ ก็เห็นผ้งของจริงของพระพุทธเจ้า ซึ่งมีอยู่ในหนังสือธรรมกาย ที่คุณพระทิพย์ปริญาเรียบเรียงพิมพ์แจกไปแล้วนั้น ในขณะนั้นก็มาปริวิตกว่า **คมภิโร จายิ** ธรรมเป็นของลึกลับถึงเพียงนี้ ใครจะไปคิดคาดคะเนเอาได้ พันวิสัยของความตรึกนึกคิด

ถ้ายัง ตรึก นึก คิด อยู่ก็เข้าไม่ถึง ที่จะเข้าถึงต้องทำให้ รู้ตริก รู้นึก รู้คิด นั้นหยุดเป็นจุดเดียวกัน แต่พอหยุดก็ดับ แต่พอดับแล้วก็เกิด ถ้าไม่ดับแล้วไม่เกิด ตรองดูเถิดท่านทั้งหลาย นี่เป็นของจริง หัวต่อมีเป็นอยู่ตรงนี้ ถ้าไม่ถูกส่วนดังนี้ก็ไม่มีไม่เป็นเด็ดขาด วิตกอยู่ดังนี้สักครู่ใหญ่ๆ ก็กลัวว่าความมีความเป็นนั้นจะเลื่อนไปเสีย จึงเข้าที่ต่อไปใหม่ราวสัก ๓๐ นาที ก็เห็นวัดบางปลาปรากฏเหมือนตัวเองไปอยู่ที่วัดนั้น แต่พอชัดดีก็รู้สึกตัวขึ้นมา จึงมีความรู้สึกขึ้นมามีผู้รู้เห็นได้ยากนั้น

ในวัดบางปลาจะต้องมีผู้รู้เห็นได้แน่นอน จึงมาปรากฏขึ้นบัดนี้ ต่อแต่นั้นมาก็คำนิ่งที่ไปสอนที่วัดนั้นอยู่เรื่อยๆ มา จนถึงออกพรรษา รับกฐินแล้วก็ลาสมภารวัดบางคูเวียงไปสอนที่วัดบางปลา ราว ๔ เดือนมีพระทำเป็น ๓ รูป คฤหัสถ์ ๔ คน นี้เริ่มต้นแผ่ธรรมกายของจริง ที่แสวงหาได้มาจริง ปรากฏอยู่จนบัดนี้ ฯ

พระมหาเจดีย์มหารัชมงคล วัดปากน้ำ เขตภาษีเจริญ กรุงเทพฯ

‘...ร่างกายพระสีตถะไม่ใช่พุทธสันตะ พระสีตถะทรงกระทำความเพียร
อยู่ถึง ๖ พรรษา จึงพบสันตะอันลึกลับซ่อนอยู่ในพระองค์ คือ กายธรรม
มีสีฐานเหมือนพระปฏิมากรเกตุดอกบัวตูม มีสีใสเหมือนกระจก
ปรากฏอยู่ในศูนย์กลางกาย ...’

‘... ในการบำเพ็ญภาวนา ความเพียรเป็นข้อสำคัญยิ่ง ต้องทำเสมอ ทำเนื่องๆ
ในทุกอริยาบถ ไม่ว่านั่ง นอน เดิน ยืน และทำเรื่อยไป อย่าหยุด อย่าละ
อย่าทอดทิ้ง อย่าท้อแท้ มุ่งรุดหน้าเรื่อยไป ผลจะเกิดวันหนึ่ง ไม่ต้องสงสัย
ผลเกิดอย่างไร ท่านรู้ได้ด้วยตัวของท่านเอง ...’

รวมพระธรรมเทศนา พระมงคลเทพมุนี (สด จนฺทสโร)

กัณฑ์ที่ ๑

พระพุทธคุณ พระธรรมคุณ พระสังฆคุณ

๒๓ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๔๘ - ๓ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๔๙*

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส (๓ ทน)

อิติปิ โส ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน สุตโต โลกาวิทู
อนุตฺตรो ปุริสทมฺมสารถิ สตฺถา เทวมนุสฺसानํ พุทฺโธ ภควาติ

ส.ม.(บาลี) ๑๙/๑๔๘๖/๔๕๔

ณ บัดนี้ จะได้แสดงธรรมิกถาว่าด้วย พระพุทธคุณ พระธรรมคุณ พระสังฆคุณ เพื่อประดับสติปัญญาและปสาทะแห่งท่านสัปบุรุษพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ผู้มีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา จักแสดงตามลำดับพระบาลีที่ยกไว้ข้างต้น เริ่มแต่คำว่า อิติปิ โส ภควา ไปจนจบ แต่การแสดงจะหนักไปในทางปฏิบัติ เพื่อมุ่งประโยชน์แก่ผู้ปฏิบัติเป็นส่วนใหญ่

คำว่า คุณ ในที่นี้หมายความว่าอะไร เมื่อพิเคราะห์ดูตามถ้อยคำในบาลีนี้แล้ว หมายความว่า ความดี ความงามที่ควรเทิดทูนเคารพบูชา ความดีความงามของพระพุทธเจ้า ๙ ประการ ของพระธรรม ๖ ประการ ของอริยสงฆ์ ๙ ประการ ตามที่ปรากฏในพระบาลีนี้ จักได้แสดงแต่ละประการเป็นลำดับไป เริ่มต้นพระพุทธคุณก่อน ซึ่งตั้งต้นด้วยคำว่า อรหํ ตลอดจนจบสังฆคุณ

พระพุทธคุณ

สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าของเรา ที่มีพระเกียรติคุณเฟื่องฟูจนเป็นที่เคารพสักการะของมวลเทวดา อินทร์ พรหม และมนุษย์ มาจนตราบเท่าทุกวันนี้ มิใช่เพราะเหตุที่พระองค์เป็นกษัตริย์ แต่เป็นเพราะเหตุอื่น เหตุอื่นคืออะไร ก็คือเหตุที่พระองค์สละราชสมบัติออกบรรพชา ประกอบพระมหาวีริยะความเพียรอันแรงกล้า จนได้บรรลुพระโพธิญาณ ณ ฌาย์พระศรีมหาโพธิ์ เมื่อวันวิสาขปุรณมีเพ็ญเดือน ๖ นั้นเอง พระองค์ได้ตรัสรู้ญาณธรรมทั้งปวงในเวลารุ่งอรุณวันนั้น คุณงามความดีของพระองค์ได้

* พระทิพย์ปริญา (รูป กลัมพะสูตร ป.๖) บันทึกธรรมเทศนาของพระมงคลเทพมุนี (หลวงพ่อดืปากน้ำ ภาสีเจริญ) ปรากฏในหนังสือตามรอยธรรมกาย หน้า ๓๒๒-๓๘๖

บังเกิดขึ้นแก่พระองค์ตั้งแต่วันนั้นเป็นลำดับมา จนตราบเข้าเสด็จดับขันธปรินิพพาน รวมเป็น ๙ ประการด้วยกัน

อรหิ์

อรหิ์ เป็นพระคุณข้อต้น มีนัยดังจะแสดงต่อไปนี้

อรหิ์ เป็นเนमितกนาม เกิดขึ้นเองพร้อมกับที่พระองค์บรรลุพระโพธิญาณ ยกตัวอย่างเทียบเคียงคล้ายกับชื่อพระมเหสีของพระเจ้าปเสนทิโกศล ชื่อว่า มัลลิกา กล่าวคือว่า วันที่พระนางเธอประสูตินั้น มีดอกมะลิร่วงลงมาจากอากาศในเวลาเกิด พระราชบิดาและพระประยูรญาติถือเอาเนमितดอกมะลินั้นขนานนามธิดาองค์นั้นว่า มัลลิกา ซึ่งแปลว่า พระนางมะลิ

อรหิ์ เป็นคำที่พวกเรานักปฏิบัติธรรมเชิดชูกันนักหนา ถึงแก่ได้นำมาใช้เป็นบทปริกรรมภาวนาในเมื่อนั่งสมาธิ ฉะนั้นจึงขอนำมาแปลไว้ในที่นี้เพื่อได้ซาบซึ่งถึงพระคุณนามข้อนี้ไว้บ้าง แต่การจะพรรณนาให้สิ้นสุดได้ เมื่อคิดเทียบแล้วก็เท่ากับอากาศในปีกนก กล่าวคือ บรรดาอากาศทั้งหลายในสากลโลกมีมากที่สุดที่จะคณนา แต่คิดเฉพาะอากาศเท่าที่ปีกนกกระพือขณะที่บินหนหนึ่ง จะมีอากาศอยู่ในระหว่างปีกนกชนิดเดียวในจำนวนอากาศทั้งหลาย นี่ฉันใดก็ฉันนั้น

อรหิ์ แปลสั้นๆ ว่า ไกล ว่า ควร เป็น ๒ นัยอยู่ ไกล หมายความว่า ไกลจากกิเลส หรือว่าพ้นจากกิเลสเสียแล้ว ไกล ตรงกันข้ามกับปุถุชนคนเรา ซึ่งยังอยู่ใกล้ชิดกิเลส พระองค์บริสุทธิ์ผุดผ่องดั่งแท่งทองชมพูนุก หรืออีกอย่างหนึ่งว่า ใส่เหมือนดวงแก้วอันหาค่ามิได้ สมคำที่ว่าพุทธรัตนะ ประกอบด้วย **ดาตานิ** เป็นผู้คงที่ไม่หวั่นไหว หากจะมีของหอมมาชะโลมไล่พระวรกายซีกหนึ่ง และเอาของเหม็นมาชะโลมซีกหนึ่ง พระหฤทัยของพระองค์ก็ไม่แปรผันยินดีในร้ายประการใด และเปรียบได้อีกสถานหนึ่งว่า **อินฺทขีลุปโม** พระทัยมั่นคงดั่งเสาเขื่อน ถึงจะมีพายุมาแต่จาตุรทิศก็ไม่คลอน เมื่อเช่นนี้ จึงมีนัยที่แปลได้อีกอย่างหนึ่งว่า เป็นผู้ควร คือเป็นผู้ที่เราสมควรจะเกิดจะบูชาไว้เหนือสิ่งทั้งหมด อรหิ์ เป็นนามเหตุ พระคุณนามนอกนั้นเป็นนามผล

ว่าในด้านภาวนา กายนี้มีซ้อนกันเป็นชั้นๆ มีกายทิพย์ซ้อนอยู่ในกายมนุษย์ กายรูปพรหมซ้อนอยู่ในกายทิพย์ กายอรุปรพรหมซ้อนอยู่ในกายรูปพรหม กายธรรมซ้อนอยู่ในกายอรุปรพรหม คนเราที่ว่าตายนั้นคือ กายทิพย์กับกายมนุษย์หลุดพราว

ญาณ ความหยั่งรู้ถึงความจริงและความเกิด ยามที่ ๓ ทรงบรรลูลาสิกขญาณ ความหยั่งรู้ที่กำจัดอาสวกิเลสที่หมักหมมอยู่ในจิตให้หมดสิ้นไป

ทรงรู้เห็นแจ่มแจ้งหมด เห็นจริง ๆ เห็นด้วยตาของธรรมกาย ไม่ใช่เห็นด้วยตามนุษย์ หรือคิดคาดคะเนเอา เห็นตลอดทั่วโลกมนุษย์ โลกสวรรค์ โลกนรก เพราะพระองค์ได้ผ่านพ้นโลกเสด็จออกสู่แดนพระนิพพานแล้ว จึงเห็นได้ทั่วถ้วนโดยมิสงสัย

สมมาสมพุทโธ

สมมาสมพุทโธ แปลตามศัพท์ว่า ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบ หรือนัยหนึ่งว่า ตรัสรู้เองโดยถูกต้อง หรือพูดให้สั้นก็ว่า รู้ถูกเอง เพื่อให้ใกล้เคียงกับภาษาสามัญที่ใช้กันว่า รู้ผิด รู้ถูก ได้แก่ คำที่พูดติเตียนคนที่ทำอะไรผิดพลาดไปว่า เป็นคนไม่รู้ถูกรู้ผิดทำไปอย่างโง่ๆ ดังนั้นเป็นต้น แต่แท้จริง **พุทโธ** คำนี้ เมื่อพิจารณาให้ลึกซึ้งลงไปตามรูปศัพท์แล้ว มีความหมายลึกซึ้งมาก ต่างกันไกลกับคำว่า **ชาน** หรือ **วิชาน** ซึ่งแปลว่ารู้แจ้งนั้น ดังนั้น **พุทโธ** จึงได้แปลกันว่า ตรัสรู้ ไม่ใช่รู้เฉยๆ เติมคำว่า ตรัส นำหน้า รู้ ซึ่งสะกิดให้สนใจว่า รู้ กับ ตรัสรู้ ๒ คำนี้มีความหมายลึกซึ้งกว่ากันแน่ โดยมิสงสัย

เมื่อระลึกถึงพระบาลีในธัมมจักกัปปวัตตนสูตรที่ว่า **จกฺขุ อุตฺปาทิ ญาณํ อุตฺปาทิ ปญฺญา อุตฺปาทิ วิชฺชา อุตฺปาทิ อาโลโก อุตฺปาทิ** จึงทำให้แลเห็นความว่า คุณวิเศษทั้ง ๕ อย่าง ดังบาลีที่ยกขึ้นกล่าวนี้นี้ จะเป็นความหมายแห่งคำว่า **พุทโธ** กล่าวคือ **จกฺขุ ญาณํ ปญฺญา วิชฺชา อาโลโก** ทั้ง ๕ อย่างนี้ ประมวลเข้าด้วยกัน รวมเป็นคำแปลของคำว่า **พุทโธ** หรือจะแปลให้สั้นเข้าอีก คำว่า **พุทโธ** ก็ยังต้องแปลว่า ทั้งรู้ทั้งเห็น ไม่ใช่รู้เฉยๆ อาศัยคำว่า **จกฺขุ ญาณํ** ในบาลีที่ยกขึ้นกล่าวนั้นเป็นเครื่องประกอบ ยิ่งกว่านั้นยังมีคำว่า **ชานตา ปสฺสตา** ในมหาสติปัฏฐานสูตรอยู่อีก ซึ่งเป็นเหตุสนับสนุนว่า ที่ว่าพระพุทธเจ้าตรัสรู้นั้น ไม่ใช่รู้เฉยๆ เป็นทั้งรู้ทั้งเห็น

ที่ว่าเห็นนั้น มิได้หมายความว่าเห็นอย่างตาเราเห็นอะไรจริง ๆ แต่พระองค์เห็นด้วยตาธรรมกาย และการที่พระองค์เห็นนี้ โดยมีได้มีผู้ใดสอนให้รู้ สอนให้เห็น รู้เห็นโดยลำพังพระองค์เอง และสิ่งทั้งหลายที่พระองค์รู้เห็นนั้นตรงตามความเป็นจริงทั้งนั้น มิใช่คาดคะเนหรืออนุมานเอา จึงเป็นองค์สัมมาสัมพุทโธ พระผู้ตรัสรู้เองโดยชอบ หรือ

นัยหนึ่งว่าโดยถูกต้องตรงตามความเป็นจริงทุกประการ จึงได้ชื่อว่าตรัสรู้ ยังมีคำว่า **สมุ** นำหน้า **พุทธ** เต็มเข้ามาอีกคำหนึ่ง ซึ่งแปลว่า ด้วยพระองค์เอง คือไม่ต้องมีผู้สั่งสอน

พระองค์ทำอย่างไรจึงตรัสรู้ด้วยพระองค์เองเช่นนั้น ขอนี้ตอบไม่ยาก พระองค์ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองได้ก็เพราะความเป็น **อรหิ** ของพระองค์ดังกล่าวข้างต้นแล้วนั่นเอง คือเมื่ออำนาจสมาธิทำให้จิตของพระองค์หลุดพ้นจากอาสวะแล้ว **จิตของพระองค์ก็ใสยิ่ง หยุต และบริสุทธิ์ผุดผ่อง** เพราะหยุดนิ่งนั่นเอง จึงมีสิ่งหนึ่งผุดขึ้นในนิ่งทำให้รู้ พระองค์ก็รู้ตามนั้นไป น้ำขุ่นแม้จืดสกปรกก่อนหนึ่งอยู่กันโถงเราก็มองไม่เห็น แต่ถ้าน้ำนั้นนอนนิ่งใสบริสุทธิ์แล้ว แม้แต่เขมอยู่กันโถงเราก็ก็นั่น **ฉันใดก็ฉันนั้น**

ยังมีคำว่า **สมุมา** นำหน้า **สมพุทธโ** อีกคำหนึ่ง คำว่า **สมุมา** แปลว่า โดยชอบ หรือ โดยถูกต้อง พระองค์ตรัสรู้อะไร มีเหตุผลอันกันได้เสมอ จึงได้ชื่อว่าถูกต้อง เพราะการพูดอะไรไม่มีเหตุผลรับสมหรือยันกันได้แล้ว ตามหลักธรรมดาเรียกว่าไม่ถูก ต้องมีเหตุผลรับสมกันจึงจะนับว่าถูก พระสัทธรรมคำสอนของพระองค์มีเหตุผลรับสมกันอยู่เสมอ ไม่คลาดเคลื่อน จึงสมควรแล้วที่ได้พระเนมิตตกนามว่า **สมมาสมพุทธโ**

พระพุทธทวณะที่ควรนำมาสาธกในที่นี้ ว่าแต่โดยสั้นๆ ก็ว่า พระองค์ตรัสรู้เหตุตรัสรู้ผล ไม่ใช่รู้แต่เหตุหรือรู้แต่ผล พระองค์ตรัสรู้ทั้งเหตุ ตรัสรู้ทั้งผล ที่ว่านี่คืออะไร เหตุสุข เหตุทุกข์ เหตุไม่สุขไม่ทุกข์ หรือที่เรียกว่า อัปยากฤต คือสภาพเป็นกลางๆ ทั้ง ๓ อย่างนี้เป็นรากฐานแห่งการตรัสรู้ของพระองค์ กล่าวคือ สุข พระองค์ก็ไม่ทรงรู้แต่สุขเฉยๆ ตรัสรู้ลึกซึ้งเข้าไปถึงว่าอะไรเป็นเหตุให้เกิดสุขด้วย และอีก ๒ ประการนั้นก็เช่นเดียวกัน รู้ทั้งเหตุรู้ทั้งผลคู่กันไป เป็นต้นว่า สุขเป็นผลคือความสบายกายสบายใจ อะไรเล่าเป็นเหตุที่ทำให้เกิดผลคือสุขดังกล่าวนั้น พระองค์ตรัสไว้ว่า **อโลภะ อโทสะ อโมหะ ไม่โลภ ไม่โกรธ ไม่หลง (แปลอย่างย่อที่สุด) ๓ ประการนี้แหละเป็นเหตุ** ดังมีบาลีเป็นที่ยืนยันว่า **กุสลา ธมฺมา อกุสลา ธมฺมา อพฺยาภตา ธมฺมา** เป็นอาภิโลก โกรธ หลง เป็นฝ่ายอกุศล ตรัสว่าเป็นเหตุแห่งทุกข์ เราปุถุชนมักรู้กันแต่ผล สวหาเหตุไม่มีใครถึง เช่น คนทำโจรกรรมแล้วไปต้องโทษอย่างมาก ที่รู้กันทั่วไปมักอยู่ในชั้นหยาบๆ ว่า ผลที่ต้องได้รับทุกข์คือการต้องโทษนั้นเนื่องมาจากโจรกรรม แต่แท้จริงเหตุเท่านั้นยังไม่พอ ต้องสาวเข้าไปอีก ทำไมเขาจึงทำโจรกรรม ก็จะได้ความว่า

เพราะโลภะเป็นมูลเหตุ แต่ก็ยังไม่พอ ต้องสาวเข้าไปอีกว่า ทำไมโลภะจึงครอบงำเขาได้ ก็จะได้ความว่า จิตใจของเขาสกปรก ทำไมจิตใจของเขาจึงสกปรก จึงได้เหตุว่า เพราะเขาไม่ประพฤติตามโอวาทพระบรมศาสดา อย่างน้อยก็เป็นคนทุศีล อทินนาทานขาดไปเสียองค์หนึ่งแล้ว เหตุใดเขาจึงเป็นคนทุศีล ก็จะได้ความว่าเขาไม่รู้เรื่องศีล หรือรู้แล้วไม่นำพา ทำไมจึงไม่รู้เรื่องศีล ก็อาจเป็นเพราะเหตุที่เขาไม่เคยอ่านหนังสือทางพระพุทธศาสนา หรือสดับตรับฟังพระธรรมเทศนา ฯลฯ ดังนั้นเป็นต้น **พระองค์ทรงสอนไว้ละเอียดถี่ถ้วนว่า ให้รู้เท่าถึงเหตุผล รู้ว่าผลนี้เกิดจากเหตุใด พระองค์มีแนวสอนให้ปฏิบัติเพื่อละเหตุให้เกิดทุกข์ บำเพ็ญเหตุให้เกิดสุข ตลอดจนวิธีทางดับเหตุทั้งปวงซึ่งเรียกว่านิโรธ**

เพื่อรับสนองข้อความดังกล่าวมาก็มีถ้อยคำของพระอัสสชิเถระเป็นหลักฐานสนองรับรองพระพุทธวจนะดังกล่าวมา คือภายหลังแต่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสรู้ใหม่ๆ พระอัสสชิเถระซึ่งเป็นพระสาวกไปประกาศพระศาสนา ไปพบกับอุปติสสปริพาชก อุปติสสปริพาชกตั้งกระทู้ถามกันสั้นๆ ถึงเรื่องพระศาสดาว่าทรงสั่งสอนอย่างไร พระอัสสชิได้ตอบว่า ทรงสอนถึงเหตุและวิธีทางที่จะดับเหตุเหล่านั้น ดังพระบาลีว่า **เย ธมฺมา เหตุปฺปภาว เตสํ เหตุํ ตถาคโต ฯ** เปฯ หรือพูดอย่างสั้นอีกนัยหนึ่งว่า พระองค์สอนให้รู้ว่าอะไรชั่ว อะไรดี อะไรเป็นเหตุของความชั่ว อะไรเป็นเหตุของความดี โลภะ โทสะ โมหะ เป็นเหตุแห่งความชั่วหรือความเสื่อม อโลภะ อโทสะ อโมหะ เป็นเหตุแห่งความดีหรือความเจริญ ทรงสอนว่า ก่อนจะพูด คิด หรือทำสิ่งใด จงมีสติ หรือที่เรียกว่าใช้ความคิดให้รอบคอบเสียก่อนจึงพูด จึงคิด จึงทำการนั้นๆ แล้วโดยเฉพาะจงระวังเรื่องโลภะ โทสะ โมหะนั้นไว้ อย่าให้เข้าครอบงำได้ ในเมื่อจะทำ พูด คิดการสิ่งใด พระองค์ทรงสอนไว้ในทางปรมาตมว่า ธรรมดาจิตนั้นใสบริสุทธิ์อยู่เสมอ ซึ่งหมายความว่าจิตที่ไม่มีกิเลสผสม ส่วนพวกกิเลส เช่น โลภะ เรียกว่าเป็นของจรมา เมื่อมาพ้องพานจิต ก็ย่อมจิตให้เป็นไปตามสภาพอันชั่วช้าของกิเลสเหล่านั้นๆ จิตระคนด้วยราคะหรือโลภะ มีสีแดง ระคนด้วยโทสะ สีดำ ระคนด้วยโมหะ ขุ่นเหมือนนมหรือน้ำล้างเนื้อ สิ่งเหล่านี้ พระองค์ใช้ตาธรรมกายมองเห็นจริงๆ พวกเราเหล่าศาสนิกชน เมื่อเรียนภาวนาเพ่งถึงขนาดจะเห็นจริงด้วยตนเอง การปฏิบัติกิจทางภาวนานั้นก็คือพยายามกลั่นเอากิเลสออกเสียจากจิต ให้จิตใบริสุทธิ์ อันได้ชื่อว่ากิริยาจิต กิริยาจิตเช่นนี้เป็นอภัยากฤตแล้ว ต่อนั้นไปจะเป็นจิตที่ควรแก่การทุกอย่าง

พระธรรมเทศนาของพระองค์เมื่อตอนตรัสรู้ใหม่ๆ นั้นไปในทางแสดงเหตุและการดับเหตุ หรือที่เรียกว่า สมุทัยกับนิโรธ ดังเช่นในการให้พิจารณาเรื่องสังขารในด้าน

สมุทัยว่า อวิชชาปจฺจยา สงฺขารฯ และในด้นนิโรธว่า อวิชชาเยวฺว อเสสฺวิราค-
นิโรธฯ

ในด้านสมุทัยนั้นแปลความเป็นสยามภาษาว่า อวิชชาเป็นปัจจัยให้เกิดสังขาร
สังขารเป็นปัจจัยให้เกิดวิญญาณ วิญญาณเป็นปัจจัยให้เกิดนามรูป นามรูปเป็นปัจจัย
ให้เกิดอายตนะ ๖ อายตนะ ๖ เป็นปัจจัยให้เกิดผัสสะ ผัสสะเป็นปัจจัยให้เกิดเวทนา
เวทนาเป็นปัจจัยให้เกิดตัณหา ตัณหาเป็นปัจจัยให้เกิดอุปาทาน อุปาทานเป็นปัจจัยให้
เกิดภพ ภพเป็นปัจจัยให้เกิดชาติ ชาติเป็นปัจจัยให้มีความแก่ ความตาย และความ
เศร้าโศกต่าง ๆ สิ่งเหล่านี้จะดับได้ก็เพราะดับชาติ ชาติดับได้ก็เพราะดับภพ ภพจะดับ
ได้ก็เพราะดับอุปาทานดับ อุปาทานจะดับได้เพราะดับตัณหาดับ ตัณหาจะดับได้ก็เพราะ
เวทนาดับ เวทนาจะดับได้เพราะผัสสะดับ ผัสสะจะดับได้ก็ต่อเมื่ออายตนะดับ อายตนะ
จะดับได้ต่อเมื่อนามรูปดับ นามรูปจะดับได้ต่อเมื่อวิญญาณดับ วิญญาณจะดับได้ต่อ
เมื่อสังขารดับ สังขารจะดับลงก็เพราะอวิชชาดับ เหตุผลเกิดดับเกี่ยวข้องกันเป็นลูกโซ่
เช่นนี้เรียกว่า ปัจจัยการ ที่พระองค์ได้รู้แจ้งแทงตลอดในวันตรัสรู้นั้นทั้งสิ้น พิจารณา
ตามลำดับ ดังที่ยกขึ้นกล่าวมาข้างต้น เมื่อย่นให้ได้ความเข้าใจ อันจะเป็นผลในทาง
ปฏิบัติแล้ว ก็มีตัวสำคัญอันเดียว คือ อวิชชาเป็นมูลรากฝ่ายเกิด หรือที่เรียกว่าสมุทัย
และในทางดับหรือที่เรียกว่านิโรธ ก็ทำนองเดียวกัน อวิชชาเท่านั้นเป็นตัวการสำคัญ
ถ้าดับอวิชชาได้อย่างเดียว อื่นๆ ดับเรียบหมด เพราะอวิชชาเหมือนต้นไฟ แต่ถ้ายังดับอวิชชา
ไม่ได้แล้ว ก็ไม่มีหวังว่าอย่างอื่นจะดับได้ ที่หมายสำคัญในคำสอนของพระองค์จึงอยู่ที่ว่า ให้ผู้
ปฏิบัติเพียรหาทางกำจัดอวิชชาเสีย จึงจะพ้นจากห่วงลึก คือวัฏสงสารได้

อเนกชาติสังสาร ฯเปฯ ในขณะที่เมื่อแสงทองเรือเรืองแสงเงินขึ้นมายังขอบ
ฟ้าเบื้องบูรพา อันเป็นสัญญาณว่าดวงอาทิตย์เตรียมทำหน้าที่จะส่องโลกอยู่แล้ว เป็น
เวลาที่อากาศเยือกเย็นสดชื่น สงใจเราหวนไประลึกถึงเวลารุ่งอรุณแห่งวันเพ็ญวิสาข
มาส อันเป็นวันที่พระบรมโลกนาถอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสรู้อนุตตรสัมมาสัมโพธิ
ญาณนั้น เราจะแลเห็นโอภาสรัศมีอันรุ่งโรจน์ยิ่งกว่าแสงทองนั้นร้อยเท่าพันทวี ช่วงโชติ
อยู่ภายใต้โพธิพฤกษ์อันมหาศาล ใบเขียวชอุ่มรับกับรัศมีอันเหลืองอร่ามอยู่ภายใต้มัน
ในใจกลางแห่งรัศมีอันช่วงโชติชัชวาลอยู่นั้น มิใช่อื่นไกล คือองค์สมเด็จพระสัมมาสัม
พุทธเจ้าของเรา ประทับพร้อมอยู่ด้วยพระอาการขึ้นบานพระหฤทัยที่ได้เสวยวิมุตติสุข
อันเป็นผลแห่งการที่พระองค์ได้ทรงประกอบพระมหาปธานวิริยะมาเป็นเวลาช้านาน จึง

ได้บรรลุนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณสมดังพระหฤทัยประสงค์ พระองค์จึงทรงเปล่งพระ
อุทานเย้ยตักหนว่า **อนเกชาติสัสสาริ** ดังที่ได้ยกขึ้นกล่าวไว้ข้างต้นนั้น ซึ่งแปล
ใจความเป็นสยามภาษาว่า “เราสืบเสาะหาตัวช่างไม้ผู้สร้างปราสาทมานานแล้ว เมื่อเรา
ยังหาไม่พบ เราต้องท่องเที่ยวอยู่ในสงสาร เวียนตายเวียนเกิดอยู่แทบจะนับชาติไม่
ถ้วน การเกิดนำความทุกข์มาให้เราแล้วๆเล่าๆ ไม่รู้จักจบจักสิ้น นี่แน่ท่านนายช่างไม้
กล่าวคือตักหนา บัดนี้เราเจอตัวท่านแล้วละ ท่านหมดโอกาสที่จะมาสร้างปราสาท
คืออิตถาพร่างกายเราต่อไปได้อีกแล้ว กระดูกซี่โครงท่านกล่าวคือกิเลส เราหักเสีย
กรอบหมดแล้ว มีหน้าซ้ายยอดปราสาทกล่าวคืออวิชชา เราก็รื้อทำลายหมดสิ้นแล้ว จิต
ของเราปราศจากเครื่องปรุงแต่งแล้ว เราถึงซึ่งความสิ้นไปแห่งตักหนาแล้ว” พระอุทาน
นั้นมีข้อความเป็นบุคคละลักษณะสั้นๆ แต่มีอรรถรสลึกซึ้งน่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง ที่แปล
คหภูมิ ว่ายอดปราสาท ก็เพื่อความเหมาะสมที่พระองค์เป็นกษัตริย์ เพราะบ้านเรือน
ของพระมหากษัตริย์ เรียกกันว่า ปราสาทราชฐาน พระอุทานนั้นมีข้อความชัดเจนแล้ว
มิจำต้องอธิบาย

วิชาจรณสมุปปโน

คำว่า **วิชาจรณสมุปปโน** แปลว่า พระองค์ถึงพร้อมด้วยวิชาและจรณะ
คุณพิเศษของพระองค์ในที่นี้แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ ๑ วิชา ๒ จรณะ อะไร
เรียกว่า **วิชา** วิชาในที่นี้หมายเอาความรู้ที่กำจัดมิตเสียได้ มิตคืออะไร ในที่นี้
หมายเอาขันธ ๕ คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ตรงกันข้ามกับ **อวิชา**
ที่แปลว่า ไม่รู้ คือไม่รู้ถูกหรือผิด เพราะว่าเข้าไปยึดมั่นในขันธ ๕ ว่าเป็นตัวเป็นตน
จึงมิตมน ไม่รู้ไม่เห็นของจริงคือนิพพาน ข้อสำคัญอยู่ที่อุปาทาน ซึ่งแปลว่ายึดมั่น คือ
ยึดมั่นในขันธ ๕ ถ้ายังตตอุปาทานไม่ได้ตราบใด ก็คงมิตต้อยู่อย่างนั้น ตตอุปาทาน
ได้ มีนิพพานเป็นที่ไปเบื้องหน้า หรือพูดให้ฟังง่ายกว่านี้ก็ว่า เมื่อตตอุปาทานเสียได้
จะมองเห็นนิพพานอยู่ข้างหน้า **อวิชา** ที่แปลว่า **ไม่รู้**นั้น ได้แก่ **ไม่รู้อดีต ปัจจุบัน อนาคต**
ของสังขาร ไม่รู้ปฏิจสุมุขบาท และ อริยสัจจะ

ขันธ ๕ เป็นชื่อของอุปาทาน ถ้าปล่อยขันธ ๕ หรือวางขันธ ๕ ไม่ได้ ก็พ้นจาก
ภพไม่ได้ คงเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในกามภพ รูปภพ อรูปภพ นี้เอง มิตมนวนอยู่ในที่
มิตคือโลกนี้เอง ได้ในคำว่า **อนธภูโต อย โลกิ** ซึ่งแปลว่า โลกนี้นะมิต ผู้แสวงหา

โมกขธรรมถ้ายังติดขันธ ๕ อยู่แล้ว ยังจะพบโมกขธรรมไม่ได้เป็นอันขาด กายมนุษย์ กายทิพย์ กายรูปพรหม กายอรูปพรหม เหล่านี้อยู่ในพวกมีขันธ ๕ กล่าวคือ มนุษย์ เทวดา รูปพรหม อรูปพรหม เหล่านี้อยู่ในพวกมีขันธ ๕ สัตว์ดิรัจฉาน สัตว์นรก ก็พวกมีขันธ ๕ พวกมีตทั้งนั้น ยิงในโลกันตนรกเรียกว่ามีตใหญ่ทีเดียว

วิชา ที่ว่านี้หมายเอา วิชา ๓ คือ วิปัสสนาวิชา มโนยิทธิวิชา อิทธิวิธวิชา แต่ถ้านับรวมตลอดถึง อภิญญา ซึ่งเป็นประเภทหนึ่งของวิชาเข้าด้วยกันแล้ว รวมกันเป็น ๘ คือ ทิพพจักขุวิชา ทิพพโสตวิชา ปรจิตตวิชา ปุพเพนิวาสวิชา อาสวักขยวิชา

ส่วนจรรณะนั้นมี ๑๕ คือ ๑ ศีลสังวร ๒ อินทริยสังวร ๓ โภขเน มัตตัตถัญจตา ๔ ชาครยานุโยค ๕ ศรัทธา ๖ สติ ๗ หิริ ๘ โอตตปปะ ๙ พาหุสัจจะ ๑๐ อุปกกโม (วิริยะ) ๑๑ ปัญญา กับ รูปฌาน ๔ จึงรวมเป็น ๑๕

วิปัสสนา ต่อไปนี้จักแสดงถึงวิชา และจะยกเอา วิปัสสนาวิชา ขึ้นแสดงก่อน วิปัสสนา คำนี้แปลตามศัพท์ว่า เห็นแจ้ง เห็นวิเศษ หรือนัยหนึ่งว่า เห็นต่าง ๆ เห็นอะไร เห็นนามรูป แจ้งอย่างไร แจ้งโดยสามัญคุณลักษณะว่าเป็นของไม่เที่ยง เต็มไปด้วยทุกข์ และเป็นอนัตตา ไซ้ตัวตน สัตว์ บุคคล เรา เขา มีข้อสำคัญที่ว่า เห็นอย่างไร เป็นเรื่องแสดงยากอยู่ เห็นด้วยตาเราหรือเห็นด้วยอะไร ตามมนุษย์ไม่เห็น ต้องหลับตาของมนุษย์เสีย ส่งใจไปจรดจ่ออยู่ที่ศูนย์กลางดวงปฐมมรรค (คำว่าปฐมมรรคนี้ได้มาจากบาลีในสนธิกับประโยคว่า ตตฺตรายมาถิ ซึ่งแปลกันมาว่า อยู่ ปฐมมคฺโค อันว่าปฐมมรรคนี้ อาทิ ภาวติ มีอยู่เป็นเบื้องต้น ตตฺต นิพฺพาน ในพระนิพพานนั้น) เห็น จำ คิด รู้ มีอยู่ในดวงปฐมมรรคนั้น ตากายทิพย์ รูปพรหม อรูปพรหมไม่เห็น ก็เพราะว่าพวกเหล่านี้ยังไม่พ้นโลก เสมือนลูกไก่อยู่ในกระเปาะไข่ จะให้เล็ดลอดออกไป เห็นข้างนอกย่อมไม่ได้ เพราะอยู่ในกระเปาะของตัว เพราะโลกมันบัง ด้วยเหตุว่าโลกมันมีติดงอกล้อมแล้วข้างตัน พวกเหล่านี้จึงไม่สามารถจะเห็น กล่าวคือ พวกที่บำเพ็ญได้จนถึงขั้นรูปฌานและอรูปฌาน ก็ยังอยู่ในกระเปาะภพของตัว ยังอยู่จำพวกโลก หรือที่เรียกกันว่า ฌานโลกีย์ ยังเรียกวิปัสสนาไม่ได้ เรียกสมณะได้ แต่อย่างไรก็ดี วิปัสสนาก็ต้องอาศัยทางสมณะเป็นรากฐานก่อน จึงจะก้าวขึ้นสู่ขั้นวิปัสสนาได้

การบำเพ็ญสมณะนั้น ส่งจิตเพ่งดวงปฐมมรรคตรงศูนย์กลาง คือ กึ่งกลางกายภายใน ตรงกลางพอดิ ไม่เหลื่อมซ้ายขวาหน้าหลัง แล้วเลื่อนสูงขึ้น ๒ นิ้ว เมื่อถูกส่วนก็จะเห็น

กายมนุษย์ กายทิพย์ กายรูปพรหม กายอรูปพรหม เป็นชั้นๆ ซ้อนกันอยู่ภายในตามลำดับ จากกายมนุษย์เข้าไปพิจารณาประกอบธาตุธรรมถูกส่วน รูปจะกะเทาะล่อนออกจากกัน เห็นตามลำดับเข้าไป กายมนุษย์กะเทาะออกเห็นกายทิพย์ กายทิพย์กะเทาะออกเห็นกายรูปพรหม กายรูปพรหมกะเทาะออกเห็นกายอรูปพรหม ในเมื่อประกอบธาตุธรรมถูกส่วน วอกแวกไม่เห็น นิ่งหยุดจึงเห็น หยาบไม่เห็น ละเอียดจึงเห็น อาตมาปี สมุชชาโน สติมา ประกอบความเพียรมั่น รู้อยู่เสมอ ไม่เผลอ เพียงแต่ชั้นกายทิพย์เท่านั้น ก็ทอดส่งไปยังที่ต่างๆ ได้ ไปรู้ไปเห็นเหตุการณ์ได้เหมือนตาเห็น คล้ายกับนอนหลับฝัน แต่ไม่ใช่หลับ เห็นทั้งตื่นๆ การนอน คนธรรมดาสามัญจะหลับเมื่อไรไม่รู้ จะตื่นเมื่อไรก็ไม่รู้ แต่ถ้าถึงชั้นกายทิพย์แล้ว จะต้องการให้หลับเมื่อไร จะให้ตื่นเมื่อไร ทำได้ตามใจชอบ พวกฤาษีที่ได้บำเพ็ญฌานเขาก็ทำได้ แต่ทั้งนี้ก็อยู่ในชั้นสมณะนั่นเอง สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าของเราก็ได้เรียนฌานมาแล้วจากในสำนักฤาษี กล่าวคือ อาพาธดาบสและอุทกดาบส ก็ได้ผลเพียงแค่นั้น พระองค์เห็นว่ายังมีอะไรดียิ่งกว่านั้น จึงได้ประกอบพระมหาวิริยะบำเพ็ญเพียรต่อไป จนในที่สุดพระองค์ได้บรรลุวิปัสสนาวิชชา เมื่อถึงขั้นนี้แล้วจึงมองเห็นสามัญญลักษณะ เห็นนามรูปด้วยตาธรรมกาย เพราะพระองค์ทะลุกระเปาะไขคือโลกออกมาได้แล้ว

พระองค์เห็นโลกหมดทั่วทุกโลก ด้วยตาธรรมกาย พระองค์รู้ด้วยญาณธรรมกาย ผิดกว่าพวกกายทิพย์ รูปพรหม และอรูปพรหมเหล่านั้น เพราะพวกเหล่านั้นรู้ด้วยวิญญูญาณ แต่พระองค์รู้ด้วยญาณ จึงผิดกัน สภาพเหตุการณ์ทั้งหลายแหล่ พระองค์รู้เห็นหมด แต่มิใช่รู้ก่อนเห็น พระองค์เห็นก่อนรู้ทั้งสิ้น

การเห็นรูปด้วยตามนุษย์ อย่างเช่น พระยสะกับพวกไปพบซากศพและช่วยกันเผา ขณะเผาได้เห็นศพนั้นมีการแปรผันไปต่างๆ เดิมเป็นตัวคนอยู่เต็มทั้งตัว รูปร่างสี่ สันฐาน ก็เป็นรูปคน ครั้นถูกความร้อนของไฟเผาจน สีกิดำดำแปรไป ดำจนคล้ายตะโก หดสั้นเล็กลงทุกทีๆ แล้วแขนขาหลุดจากกัน จนดูไม่ออกกว่าเป็นร่างคนหรือสัตว์ ไม่เพียงเท่านั้น ครั้นเนื้อถูกไฟกินหมด ก็เหลือแต่กระดูกเป็นท่อนเล็กท่อนน้อย ในที่สุดกระดูกเหล่านั้นแห้งเปราะแตกจากกัน ล้วนเป็นชิ้นเล็กชิ้นน้อย จนดูไม่ออกกว่าเป็นกระดูกสัตว์หรือกระดูกมนุษย์ พระยสะปลงสังเวชถึงความเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา แห่งสังขารร่างกายที่เป็นซากศพนั้น แม้กระนั้นก็ยังไม่ได้บรรลุมรรคผล จนกว่าจะได้ไปพบพระพุทธเจ้า จึงบรรลุมรรคผล นี่ก็เป็นหลักฐานที่ยืนยันว่า เห็นด้วยตามนุษย์ไม่ทำ

ให้บรรลุมรรคผลได้ อย่างมากก็เป็นเพียงปัจจัยเพื่อให้บรรลุมรรคผลเท่านั้น การเห็นด้วยตาทิพย์ ตารูปพรหม และอรูปพรหม ก็เช่นเดียวกัน เป็นเพียงปัจจัยเพื่อให้บรรลุมรรคผลเท่านั้น ต้องเห็นด้วยตาธรรมกาย จึงจะบรรลุมรรคผลได้

รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เรียกว่า เบญจขันธ์ คือขันธ์ ๕ รูป จะกล่าวในที่นี้เฉพาะรูปหยาบๆ คือ สิ่งซึ่งธาตุทั้ง ๔ ดิน น้ำ ลม ไฟ ประกอบกันเข้ารวมกันเป็นก้อน เป็นชิ้น เป็นอัน แลเห็นด้วยตา เช่น ร่างกายมนุษย์และสัตว์ ที่เรียกว่า รูป เพราะเหตุว่า เป็นของซึ่งย่อมจะต้องแตกสลายไปด้วยเหตุต่างๆ มีหนาวและร้อน เป็นต้น กล่าวคือหนาวจัด เย็นจัดจนเกินขีด หรือถูกร้อนจนเกินขีด ย่อมแตกสลายไป แต่ถ้าแยกโดยละเอียดแล้ว รูปนี้มีหลายประเภทด้วยกัน เช่น อุปาทายรูป เป็นต้น แต่ว่าจักยังไม่นำมาแสดงในที่นี้ การพิจารณาโดยสามัญญลักษณะ พิจารณาไปๆ ละเอียดเข้า ซึ่งเข้าทุกที จนเห็นชัดว่านี่มิใช่ตัวตน เรา เขา อะไร สักแต่ธาตุประชุม ตั้งขึ้น แล้วก็ดับไป ตาธรรมกายนั้นเห็นชัดเจน เห็นเกิดเห็นดับติดกันไปทีเดียว คือเห็นเกิดดับๆๆ คู่กันไปทีเดียว ที่เห็นว่าเกิดดับๆ นั้นเหมือนอะไร เหมือนฟองน้ำ เหมือนอย่างไร เราเอาของฟาด เช่น เป็ลือกสนุนมาตัมแล้วรินใส่อ่างไว้ ชันตันจะแลเห็นเป็นน้ำเปล่าๆ ต่อมาเมื่อเอามือแกว่งเร็วๆ อย่างที่เขาเรียกว่า ตีนน้ำให้เป็นฟอง เราจะเห็นมีสิ่งหนึ่งปรากฏขาวขึ้นมา เป็นรูปเป็นร่าง สิ่งนี้เราเรียกว่าฟองน้ำ ดูให้ดีๆ จะเห็นในฟองนั้นมีเม็ดเล็กๆ เป็นจำนวนมากติดต่อกันเป็นฟืดรวมกัน เรียกว่าฟองน้ำ เราจ้องดูให้ดีๆ จะเห็นว่าเม็ดเล็กๆ นั้น พอตั้งขึ้นแล้วก็แตกย่อยไปเรื่อยๆ ไม่อยู่นานเลย นี่แหละ เห็นเกิดดับๆ ตาธรรมกายเห็นอย่างนี้ เห็นเช่นนี้จึงปล่อยอุปาทานได้

เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ อีก ๔ กองนั้นก็ทำนองเดียวกัน เห็นเกิดดับๆ ยิบไป เช่นเดียวกับเห็นในรูป ทุกข์เป็นของมีและขึ้นประจำกับขันธ์ ๕ เป็นของธรรมดา แต่ที่เราเดือดร้อนก็เป็นเพราะไปขึ้นธรรมดาของมันเข้า ขันธ์ ๕ เป็นอนิจจัง ไม่เที่ยง ย่อมแปรผันไปตามธรรมดาของมัน เกิดแล้วธรรมดามันก็ต้องแก่ ต้องเจ็บ ต้องตาย เมื่อมันถึงคราวแก่ เราไม่อยากจะแก่ หรือไม่ยอมแก่ อาการของมันที่แสดงออกมามีผมหงอก เป็นต้น ถ้าเราขึ้นมัน ตะเกียกตะกายหายాయ้อมมันไว้ นี่ว่าอย่างหยาบๆ ก็เห็นแล้วว่าเกิดทุกข์แล้ว เกิดลำบากแล้ว ถ้าเราปล่อยตามเรื่องของมัน ก็ไม่มีอะไรมาเป็นทุกข์

เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ก็ทำนองเดียวกัน ความทุกข์เกิดขึ้น เพราะขึ้นมัน ขึ้นธรรมดาของมัน สิ่งไม่เที่ยงจะให้เที่ยง สิ่งที่ไม่ใช่ตัวตนก็ยังขึ้นยึดว่าเป็นตัวตน เหตุที่ให้ขึ้นธรรมดาของมันเช่นนี้ อะไร? อุปาทานนั่นเอง ถ้าปล่อยอุปาทานได้

การขึ้นธรรมดาก็ไม่มี ตามแนวที่พระปัญจวัคคีย์ตอบกระทู้ถามสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ตรัสถามว่า เมื่อมันมีอาการแปรผันไปเป็นธรรมดา แก่ เจ็บ ตาย เช่นนี้แล้ว เบญจขันธ์นี้จะเรียกว่าเป็นของเที่ยงไหม? ตอบว่าไม่เที่ยง เมื่อไม่เที่ยงแล้วเป็นทุกข์ หรือเป็นสุข? ตอบว่าเป็นทุกข์พระพุทธเจ้าข้า ถ้าเช่นนั้นควรละหรือจะยึดเป็นตัวตน? ไม่ควรพระพุทธเจ้าข้า

อะไรเล่าเป็นเหตุให้เกิดอุปาทาน? ตัณหานั่นเอง ได้แก่ กามตัณหา ความทะยานอยากเกี่ยวกับอารมณ์ ๖ มีรูปเป็นต้น ภวตัณหา ความทะยานอยากเป็นไปในอารมณ์ ๖ ประกอบด้วย สัสสตทิฏฐิ ถือว่าเที่ยงถาวร วิภวตัณหา ความทะยานอยากเป็นไปในอารมณ์ ๖ ประกอบด้วย อุจเฉททิฏฐิ ถือว่าขาดสูญ เมื่อละตัณหาได้ อุปาทานก็ไม่มี ดังจะยกอุทาหรณ์เทียบเคียงให้เห็น ดังเช่นสามภรรยาที่หย่าขาดจากกัน เมื่อเขายังไม่หย่ากัน สามียไปทำอะไรเข้า ภรรยาก็เก็บเอามาเป็นทุกข์เป็นร้อนด้วย หรือเมื่อฝ่ายภรรยาไปทำอะไรเข้า ฝ่ายสามีก็เก็บเอามาเป็นทุกข์เป็นร้อนด้วย ถ้าเขาหย่าขาดกันแล้ว มิโยที่ฝ่ายใดจะไปก่อกรรมทำเข็ญขึ้น อีกฝ่ายหนึ่งจะไม่มีทุกข์ไม่มีร้อนด้วยเลย ทั้งนี้เพราะอะไร ก็เพราะเขาต่างหมดความยึดถือ (อุปาทาน) ว่าเขาเป็นสามภรรยากันแล้ว นี่ฉันใดก็ฉันนั้น นี่จะเห็นชัดในข้อว่า ทุกข์เกิดจากอุปาทานอันเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวติดตึงเข้ามา แต่ลำพังขันธ์ ๕ ไม่ใช่ตัวทุกข์ ได้ในคำว่า ปล่อยอุปาทานทุกขะ ทุกขา รวมความก็ว่า ปล่อยอุปาทานไม่ได้ เป็นทุกข์ ปล่อยได้ หมดทุกข์

ถอดกายทิพย์ออกเสียจากมนุษย์ กายมนุษย์ก็ไม่มีเรื่อง จะมีใครเป็นทุกข์ และในที่สุดจะต้องปล่อยอุปาทานให้หมดทั้งในกายทิพย์ กายรูปพรหม และอรุปรหม คงแต่ธรรมกายเด่นอยู่

เหตุใดพระองค์จึงเน้นสอนหนักไปในทาง อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เมื่อใคร่ครวญโดยสุขุมแล้ว จะมองเห็นว่า พระองค์สอนดังนั้นเพื่อตะล่อมให้คนที่มีความคิดใช้วิจารณ์ปัญญา สอดส่องเห็นได้เอง เช่น พระองค์ตรัสถึง อนิจจัง ก็เพื่อให้คนคิดหา นิจจัง ตรัสถึง ทุกขัง ก็เพื่อให้คนคิดหา สุขัง ตรัสถึง อนัตตา ก็เพื่อให้คนคิดหา อัตตา คนที่มีปัญญาเฉลียวฉลาด ประกอบด้วยความเพียรพินิจพิจารณา ย่อมจะมองเห็นแนวพระโอวาทของพระองค์ จะเทียบให้เห็น เช่นมีคน ๒ คนยืนอยู่ คนหนึ่งสูง คนหนึ่งต่ำ เรารู้จักคนสูง ใครมาถามเราว่า คน ๒ คนนั้นรู้จักไหม เราตอบว่าคนสูงเรารู้จัก เมื่อคนอื่นได้ยินคำตอบเช่นนั้น แม้ตาของเขาไม่แลเห็นคน ๒ คนนั้นเลย เขาย่อมจะรู้ว่า

คนที่เราไม่รู้จักนั้นต่ำกว่าคนที่เรารู้จัก โดยเราไม่จำเป็นจะต้องพูดว่าคนที่เราไม่รู้จัก นี่ฉันใด อนิจจังบอกนิจจัง ทุกขังบอกสุขัง อนัตตาบอกอัตตา ฉะนั้น อะไรเล่าเป็นนิจจัง สุขัง อัตตา ก็คือธรรมกายนี้เอง เป็นตัวนิจจัง สุขัง อัตตา

ติด หลุด เป็นหัวข้อสำหรับผู้ปฏิบัติ ปล่อยอุปาทานไม่ได้ เรียกว่า ติด ปล่อยได้ เรียกว่า หลุด ติด คือติดอยู่ในโลก หลุด คือพ้นจากโลก เรียกว่า โลกุตระ เข้าแดนพระนิพพาน ต้องปล่อยอุปาทานทั้งในกายมนุษย์ กายทิพย์ กายรูปพรหม กายอรูปพรหม ต้องพิจารณาให้เห็นความเป็นจริงแห่งเบญจขันธ์ดังกล่าวมานั้นด้วยตาธรรมกาย จึงเป็นวิปัสสนาวิชา อันจะเป็นทางให้หลุดได้

วิปัสสนาวิชาแยกได้เป็น ๑๐ ประการ คือ

๑. สัมมสนญาณ พิจารณาย่นย่อนามรูป คือ ความเห็นตามเป็นจริงของนามรูปนั้นๆ

๒. อุทัพพญาณ คำนึงถึงความเกิดดับของสังขารร่างกาย ดังอุทาหรณ์เรื่องฟองน้ำ ดังที่กล่าวมาข้างต้น คือ เห็นเกิดดับๆๆ ติดต่อกันไป

๓. ภังคานุปัสสนาญาณ คำนึงถึงแต่ความดับอย่างเดียว ให้เห็นว่าสังขารร่างกายที่เกิดมาแล้วนี้ มันรังแต่จะแตกดับอย่างเดียว และก็จะแตกดับอยู่รอมร่อแล้ว ประหนึ่งเรือนที่ปลุกอยู่ริมตลิ่ง ทั้งตัวเรือนก็เซซวนจวนจะพังอยู่แล้วด้วย ซึ่งเป็นความจริงแท้ เราพูดกันอยู่หยกๆ พอขาดคำ เราอาจจะตายเพราะโรคภัยอันตรายล้อมอยู่รอบข้าง ไม่รู้ว่ามันจะปรากฏขึ้นขณะใด

๔. ภัยตูปัญฐานญาณ คำนึงให้เห็นว่าสังขารร่างกายเป็นภัย เสมือนสัตว์ดุร้าย ไม่น่าจะเข้าใกล้ ซึ่งหมายความว่าไม่ควรจะหลงนิยมชมชื่น อันจะดูดดึงให้ใจเราหมกมุ่น เป็นเหตุให้ติดอยู่ในภพ

๕. อาทีนวญาณ นี่เป็นอีกแง่หนึ่งให้คำนึงถึงโทษแห่งสังขารว่า ถ้าเรามีอุปาทานยึดมั่นอยู่ว่า เป็นตัวเป็นตนของเราแล้ว มันจะให้ทุกข์โทษดังกล่าวในประการที่ ๔ นั้น ดุจเดียวกัน

๖. นิพพิทาญาณ เมื่อพิจารณาเห็นความเป็นไปแห่งสังขารดังกล่าวมาใน ๑-๒-๓-๔-๕ นั้นแล้ว ก็ให้เกิดปริชาคิดเบื่อหน่ายสังขารเป็นกำลัง ไม่อยากได้ใครดีแล้ว

๗. มุญจितุกัมมตาญาณ ถึงขั้นนี้ก็เฝ้าใจที่จะให้พ้นเสียจากสังขาร คือ ไม่อยากมีสังขาร แต่ไม่ได้หมายความว่าให้ทำลายสังขารเสียโดยความโง่ๆ เช่น ฆ่าตัวตาย ให้ดำเนินการที่จะคิดพ้นจากสังขาร โดยอุบายที่ถูกต้อง

๘. ปฏิสังขชาญาณ คิดคำนึงหาทางพ้นต่อไป แต่หาทางออกทางพ้นไม่ได้ เพราะมันได้เกิดมาเป็นสังขารเสียแล้ว ฆะอืดฆะมออย่างนี้ เรียกว่ากลืนไม่เข้า คายไม่ออก สำรอกไม่ไหว ต่อไปก็ถึง

๙. สังขารุปกชาญาณ วางใจเป็นกลางไว้ เท่ากับว่าเมื่อกลืนไม่เข้า คายไม่ออกแล้ว ก็อมเฉยไว้ก่อน ต่อจากนี้จะมีญาณอีกอันหนึ่งเกิดขึ้น คือ

๑๐. อนุโลมญาณ คำนึงผ่อนให้เป็นไปตามความเป็นจริงของมัน นี่เป็น มัชฌิมาปฏิปทา เดินสายกลางหันเข้าหาอริยสัจ ๔ โดยวิธีตั้งที่บรรยายมาข้างต้น ว่า โดยรวบรัดตัดความ ก็หันเข้าหลักธรรมกายนั่นเอง พิจารณาเห็นแจ้งชัดอริยสัจ ๔ ด้วยตาธรรมกาย รู้ชัดด้วยญาณธรรมกาย จึงเป็นวิปัสสนาวิชา แต่ละอย่างๆ ที่กล่าวมาใน ๑๐ ข้อนี้เป็นอาการ หรือ อารมณ์ของวิปัสสนาที่จะพยุ้งจิตให้ข้ามขึ้นจาก โลภียไปสู่ภูมิโลกุตระ คำว่าสังขารร่างกาย ในที่นี้หมายถึงนามรูปนั่นเอง ที่เรียกว่า นามรูป นั้นได้แก่ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ๕ อย่างนี้รวมกัน ย่นย่อลง เรียกว่า นามรูป

มโนมยิทธิ แปลว่า ฤทธิ์ทางใจ ใครบำเพ็ญได้ถึงที่ย่อมทำได้ คือทำให้ใจมี ฤทธานุภาพผิดไปจากธรรมดา จะนึกให้เป็นอย่างไรก็เป็นไปตามนึก ดังเมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จจากดาวดึงส์ นึกจะให้เทวดามนุษย์เห็นกัน เทวดาก็มองเห็นมนุษย์ มนุษย์ก็มองเห็นเทวดา ซึ่งมีปรากฏใน เทวโรรหสูตร นั้น เพราะมีธรรมกาย ธรรมกายนึก อย่างเป็นไปอย่างนั้น

อิทธิวิธี แปลว่า แสดงฤทธิ์ให้ปรากฏได้ต่างๆ ดังเช่น เนรมิตจักร เนรมิตพระ กาย และเนรมิตปราสาทราชฐาน ในครั้งทรงพระมานพระเจ้าชมพูบดี จนพระเจ้าชมพู บดีหมดทิฏฐิมานะ แล้วจึงทรงแสดงธรรมสั่งสอน เป็นต้น

ทิพพจักขุ แปลว่า ตาทิพย์ ซึ่งหมายความว่า มองเห็นอะไรๆ ได้หมด ไม่ว่า อยู่ใกล้ไกลอย่างไร ดังเช่นเรื่องพระมหะศรทตลองพระศาสดา ให้ทรงปิดพระเนตรเสีย แล้วพระมหะศรชอนตัว โดยจำแลงตัวให้เล็ก แทรกแผ่นดินไปซุกอยู่ในเมล็ดทรายใต้ เเชิงเขาพระสุเมรุ พระองค์ก็มองเห็น ทรงเรียกให้ขึ้นมา ยังหาว่าเป็นอุบายของ พระองค์จะเดาลักเค้าเอา ในที่สุดพระองค์ก็เอาฝ่าพระหัตถ์ชอนเอาตัวติดขึ้นมาพร้อมกับเมล็ดทรายนั่นให้เห็นประจักษ์ ตาทิพย์นี้แม้สาวกของพระองค์ก็มีได้ เอาตามมนุษย์ ตากายทิพย์ รูปพรหม อรูปพรหม ชอนกัน แล้วเอาตาธรรมกายมองชอนตากายอรูป พรหม จะเห็นชัด คล้ายกับว่า แว่นหลายๆ ชั้นชอนกัน

ทิพพโสธ แปลว่า หูทิพย์ ใครจะพูดอะไรกันที่ไหนได้ยินหมด โดยเอาแก้วหู
กายมนุษย์ ทิพย์ รูปพรหม อรูปพรหม ซ้อนกันตลอดแก้วหูของธรรมกาย ย่อม
สัมฤทธิ์ผลเป็นหูทิพย์ ได้ยินอะไรหมด

ปรจิตตวิชชา แปลว่า ความรู้ที่สามารถทำให้ล่วงรู้ถึงวาระจิตของผู้อื่นได้ ดังมี
เรื่องพวักขัเป็นอุทาหรณ์ คิดว่าจะตั้งปัญหาถามพระศาสดา ถ้าแก้ไม่ได้จะจับโยน
ข้ามมหาสมุทร ครั้นมาถึงก็เรียกพระองค์ว่ามานี้ ยังมีทันจะได้พูดอะไรต่อไป พระองค์
ก็ล่วงรู้เสียก่อนแล้วว่า อาพวักขัคิดมาอย่างไร พระองค์ทรงตอบเย้ยไปว่าจะเรียก
ตถาคตไยเล่า เข้าไปหา ท่านจะจับเราโยนข้ามมหาสมุทร แล้วในที่สุดได้ตรัสตอบไปว่า
ปัญหาที่ท่านคิดจะถามเรานั้น พ่อของท่านบอกไว้ใช่ไหม แล้วเราจะบอกท่านได้ต่อไป
ด้วยว่า พ่อท่านได้รับบอกมาจากพระกัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้า นี่ล่วงรู้ใจคนได้อย่างนี้

บุพเพนิวาสวิชชา แปลว่า ความรู้ที่ระลึกชาติหนหลังได้ ว่าชาติไหนเป็นอะไร
เกิดที่ไหนมาแล้ว ดังมีเรื่องเวสสันดรชาดกเป็นหลักฐาน ไม่มีสิ่งที่จะพึงระแวงสงสัย
อย่างไร เป็นองค์แห่งสัมมาสัมโพธิญาณแน่แท้

อาสวักขยวิชชา แปลว่า ความรู้ที่ทำลายอาสวะให้หมดสิ้นไป กล่าวคือ กาม
สวะ ภวาสวะ ทิฏฐาสวะ อวิชชาสวะ ทั้ง ๔ ประการนี้ พระองค์มีทัศนะปรีชาญาณ
หยั่งรู้วิถีทางที่ทำให้หมดสิ้นไป ไม่มีในพระกมลของพระองค์แม้แต่สักเท่าของใย

จรณะ ๑๕

ต่อไปนี้ถึงเรื่องจรณะ ๑๕ จักได้ขยายความพอสมควร จรณะ แปลว่า ประพฤติ
หรือ ธรรมควรประพฤติ

๑. ศีลสังวร ได้แก่ ความสำรวมในพระปาฏิโมกข์

๒. อินทรีย์สังวร การสำรวมอินทรีย์ทั้ง ๖ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ มิให้
อารมณ์ส่วนที่จะชักนำไปทางชั่วเข้าติดอยู่ได้ แต่การสังวรเหล่านี้มีประจำพระองค์เป็น
ปรกติอยู่ มิจำเป็นต้องพยายามฝืนอย่างเช่นปุถุชนทั้งหลาย

๓. โภชเน มัตตัญญูตา การรู้ประมาณในการบริโภคพอสมควร ไม่มากไม่น้อย
เกินไป เป็นจริยาที่เราควรเจริญรอยตาม ว่าโดยเฉพาะการบริโภคอาหาร ถ้ามาก
เกินไป แทนที่จะมีคุณแก่ร่างกาย กลับเป็นโทษ

๔. ชาคริยานุโยค ทางประกอบความเพียรทำให้พระองค์ตื่นอยู่เสมอ คือรู้สึก
พระองค์อยู่เสมอ นิเวศน์เข้าครอบงำไม่ได้เป็นปรกติ

๕. สัทธา พระองค์ประกอบด้วยสัทธาอย่างอุกฤษฏ์ ที่ปรากฏในเวสสันดรชาดก เป็นต้น พระองค์ได้บำเพ็ญทานบารมี บริจาคของนอกกาย ทานอุปบารมี สละเนื้อเลือดเมื่อทำความเพียร ทานปรมัตถบารมี สละได้ถึงชีวิตมาแล้วอย่างสมบูรณ์

๖. สติ ได้แก่ที่เรียกว่าสติวินัย พระองค์ไม่เผลอในกาลทุกเมื่อ เราผู้ปฏิบัติควรเจริญรอยตามดังแนวที่ทรงสอนไว้ในมหาสติปัฏฐานสูตร ไม่ว่าจะเป็น เดิน ยืน นั่ง นอน ให้มีสติอยู่เสมอ สติในมหาสติปัฏฐานสูตร ท่านหมายเอาสติที่ตรึงถึง กาย เวทนา จิต ธรรม

๗. หิริ การละอายต่อความชั่ว

๘. โอตตัปปะ สะดุ้งกลัวบาป

ทั้ง ๒ ประการนี้ เป็นขณะที่ติดประจำพระองค์อยู่อย่างสมบูรณ์

๙. พากุสัจจะ ฟังมาก นี่ก็มีประจำพระองค์มาแต่ครั้งยังสร้างบารมี พระองค์ทรงเอาใจใส่ฟังธรรมในสำนักต่างๆ เป็นลำดับมาจนกระทั่งอาพาธดาบสและอุทกดาบส ซึ่งได้ทรงเรียนรู้ รูปฌาน อรูปฌาน มาจากสำนักนี้

๑๐. อุปกกโม ความเพียรไม่ละลด ดังเช่นทรงบำเพ็ญพุทธุกกิจ ๕ เป็นประจำ เวลาเข้าบิณฑบาต เวลาเย็นทรงแสดงธรรม เวลาค่ำทรงประทานพระโอวาทแก่ภิกษุ เวลาเที่ยงคืนทรงเฉลยปัญหาเทวดา เวลาใกล้รุ่งพิจารณาเวไนยสัตว์ที่จะพึงโปรด

๑๑. ปัญญา มีความรู้ความเห็นกว้างขวาง หยั่งรู้เหตุรู้ผลถูกต้อง ไม่มีผิดพลาด จรณะยังประกอบด้วยรูปฌานอีก ๔ จึงรวมเป็นจรณะ ๑๕ รูปฌาน ๔ นั้นพระองค์ได้อาศัยมาเป็นประโยชน์ที่จะขยายโลกียปัญญาให้เป็นโลกุตระ เป็นพวกสมารินั่นเอง และในจำพวกสมารินั้น อปปนาสมาริจะเป็นองค์ปฐมฌาน แม้กระนั้นยังเป็นโลกียต้องเห็นด้วยตาธรรมกาย หยั่งรู้ด้วยญาณธรรมกายจึงเป็นโลกุตระ ฌาน ๘ นั้นเป็นจรณะส่งข้ามโลก พระองค์เรียนฌานนั้นจากดาบส ต่อจากนั้นพระองค์มาแสวงหาด้วยพระองค์เอง จึงได้สำเร็จพระสัมมาสัมโพธิญาณ เป็นองค์อรหันตสัมมาสัมพุทธโ

สุดโต

แปลได้เป็นหลายนัย เช่นว่า ไปดีแล้ว ไปสู่ที่ดี หรือทรงพระดำเนิงาม ที่ว่า ไปดีแล้ว หมายถึงว่าพระองค์ประพตติดี ทั้งกาย วาจา ใจ คือ กายเป็นสุจริต วาจาสุจริต ใจสุจริต ประพตติสมาสมาเป็นอนเนกชาติ ดับขันธจากชาติหนึ่ง ก็ไปสู่สุดติทุกชาติ ไม่ไปสู่ทุกติเลย อย่างนี้ก็เรียกว่า สุดโต ไปดีแล้ว

นัยหนึ่ง พระองค์ดำเนินกาย วาจา ใจ ไปในแนวอริยมรรค ได้แก่ มรรคมืองค์ ๘ มีสัมมาทิฏฐิ เป็นต้น สัมมาสมาธิเป็นปรีโยสาน ซึ่งย่อลงเป็น ศีล สมาธิ ปัญญา พระองค์เดินทางศีลเป็นเบื้องต้น ศีลมีประเภทจำแนกละเอียดไว้มากมาย รวมเข้าเป็น วินัยปิฎกถึง ๕ พระคัมภีร์ รวมยอดเข้าเป็นปฐมมรรค **ปฐมมรรคเป็นดวงใสอยู่ในกึ่งกลาง** กาย นั้นแหละรวมยอดมาจากศีล นี่แหละตัวศีล สุกโตในทางศีล พระองค์เดินทางใจไป หยุดอยู่ตรงดวงปฐมมรรคนั้น หยุดสงบจนระคะ โทสะ โมหะ อภิชฌา พยาบาท เข้าไม่ได้ ไม่มีอะไรเข้าไปทำให้ขุ่นมัว จึงใสดูกระจ่างส่องเงาหน้า ก็เข้าขั้นสมาธิ หยุดนิ่ง จนมี รั ผุดขึ้น เรียกว่า ปัญญา หยุดนิ่งอยู่เช่นนั้น เป็นทำนองเดียวกัน ตั้งแต่กาย ทิพย์ รูปพรหม อรูปพรหม จนถึงธรรมกาย เมื่อธรรมกายหยุดนิ่ง จิตของธรรมกาย เป็นมรรคจิต ญาณธรรมกายเป็นมรรคปัญญา ธรรมกายเข้าสมาบัติดูอริยสัจต่อไป ดวงใสถึงขนาดตกศูนย์แล้วกลับเป็นโสดาบันบุคคล แล้วเป็นสกทาคา อนาคา โดย ทำนองเดียวกัน จนธรรมกายอนาคตกศูนย์จึงเป็นพระพุทเจ้า อย่างนี้เรียก **สุคโต**

อีกนัยหนึ่งว่า **เขม ธิส คจจมาโน** แปลว่า ไปอยู่สู่แดนอันเกษมกล่าวคือ นิพพาน คือเมื่อธรรมกายเพ่งเล็งถูกส่วน ตกศูนย์ มีอายตนะอีกอย่างหนึ่ง ที่เรียกว่า อายตนิพพาน ดึงดูดธรรมกายที่ตกศูนย์นั้นเข้านิพพานอยู่เนืองนิตย์ แม้ในขณะมีพระ ชนม์อยู่ ชื่อว่าไปอยู่สู่แดนเกษมประการหนึ่ง เมื่อจะดับขันธ พระองค์เข้าสมาบัติ อายตนิพพานดึงดูดเข้าสู่นิพพานไป นี่ก็เรียกว่าไปสู่แดนอันเกษม ซึ่งอยู่ในความ หมายถึงว่า **สุคโต**

สุคโต ที่แปลว่า ทรงพระดำเนินงาม หมายถึงว่าเมื่อครั้งจะทรงพระดำเนินไป โปรดพระปัญจวัคคีย์ยังป่าอิสิปตนะนั้น ทรงเดินไปด้วยอย่างพระบาท มีฉัพพรรณรังสี รุ่งโรจน์ จนแม้แต่สัตว์จตุบาทที่พาเลเห็นกึ่งงัน หยุดนิ่งตะลึงไปไม่ได้ อย่าง นี้เรียกว่า ทรงพระดำเนินงาม

สุนทรจัน คตตดา ที่ว่า **สุคโต** เพราะอรรถว่าไปสู่ที่ไหน ดีที่นั่น ดังเช่น ครั้งเมื่อเมืองไพศาลีเกิดไข้ทรพิษระบาดไปทั่วเมือง ผู้คนล้มตายกันมาก จนหาคนจะ เก็บศพจะฝังไม่ได้ ถึงกับปล่อยให้นาคาเรื้อน พวกเจ้าลิจฉวีประชุมกันให้ไปเชิญ พระองค์ พระองค์มาถึงฝั่งแม่น้ำข้างหนึ่ง เป็นเวลาเย็นแล้ว จึงทรงประทับยับยั้งอยู่ ในคิณนั้นเทวดาทั้งหลายรู้ว่า รุ่งขึ้นพระศาสดาจะเสด็จข้ามฟากไปสู่นครไพศาลี เห็น ว่าที่นั่นอาภูลไปด้วยซากศพ จึงประชุมกันให้วัสสวาทก บันดาลให้ฝนตกลงมากมาย

จนถึงเป็นกระแสน้ำพัดซากศพเหล่านั้นไปหมดสิ้น ก่อนเวลาที่พระองค์จะเสด็จไปถึง เมื่อพระองค์เสด็จข้ามฟากไปถึง นครไพสาลีก็สะอาดหมดจดแล้ว พวกเจ้าลิจฉวีถวาย อาหารบิณฑบาต ทรงเจริญพระปริตร และให้พระอานนท์เอาน้ำพระพุทธมนต์ไป ประพรมด้วยใช้กำหญาคาจุ่มน้ำพระพุทธมนต์ อมนุษย์ก็ปลาสนาการไปหมด โรคภัยก็ สงบ ดังนี้ก็ได้ชื่อว่า **สุคโต**

โลกวิทู

โลกวิทู แปลว่า รู้แจ้งซึ่งโลก โลกแบ่งออกเป็น ๓ คือ สังขารโลก สัตว์โลก โอกาสโลก โลกทั้ง ๓ นี้ สมเด็จพระบรมศาสดาทรงรู้แจ้งหมด รู้ถึงความเป็นไปของ โลกเหล่านี้โดยละเอียดด้วย จึงได้พระนามว่า **โลกวิทู**

คำว่า โลก หมายความว่า เป็นที่ก่อแห่งสัตว์ หรือนัยหนึ่งว่าเป็นที่ก่อผลแห่ง สัตว์ ซึ่งว่าเป็นที่ก่อแห่งสัตว์ก็คือ เป็นที่เกิดที่อยู่แห่งสัตว์ ที่ว่าเป็นที่ก่อผลแห่งสัตว์ก็ คือ เป็นที่ซึ่งสัตว์ได้อาศัย ก่อกุศลและอกุศล ว่าโดยเฉพาะโลกมนุษย์เป็นที่มนุษย์อาศัย สร้างบุญ แล้วก็ได้ผลไปบังเกิดในสวรรค์ หรือบำเพ็ญบารมีแล้วส่งผลไปสู่นิพพานตั้ง เช่นองค์สมเด็จพระศาสดา ถ้าสร้างบาปแล้วก็เป็นผลให้ไปเกิดในนรก

สังขารโลก คือ โลกที่มีอาหารเป็นปัจจัยปรุงแต่ง ได้แก่คำว่า **อาหารภูจิติกา** สัตว์อยู่ได้เพราะอาหารปรนปรี้อ อาหาร แปลว่า ประมวลมาหรือเครื่องปรนปรี้อ และ แบ่งออกเป็น ๔ ประเภท คือ ๑ กวฬิงการาหาร ๒ ผัสสาหาร ๓ มโนสัญเจตนาหาร ๔ วิญญาณาหาร

กวฬิงการาหาร หมายความว่า อาหารที่เป็นคำๆ เช่น คำข้าว ส่วนละเอียด ของอาหาร คือ โอชะ หรือที่เรียกกันอย่างใหม่ว่าวิตามินนั้น เข้าไปปรนปรี้อร่างกาย จึงเป็นปัจจัยให้สัตว์ดำรงชีวิตอยู่ได้ สัตว์ทั้งหลายมีอาหารหยาบมากและละเอียดต่างกัน เป็นพวกๆ เช่น จะะชักกินอาหารหยาบมาก แม้ก้อนหินหรือสัตว์ตัวใหญ่ๆ แต่แล้วก็มี โอชะไปหล่อเลี้ยงร่างกายมันได้ นกยูงกินแมลงต่างๆ ทั้งตัว หมาโน้แทะกินกระดูกสัตว์ ที่แข็งๆ ช้างม้าโคกระบือกินหญ้าและใบไม้ ของหยาบๆ ก็มีโอชะไปหล่อเลี้ยงร่างกาย มันได้ มนุษย์กินอาหารละเอียดกว่าสัตว์ที่กล่าวมาเป็นชั้นๆ เช่น ราษฎรสามัญกิน อาหารหยาบกว่าพระมหากษัตริย์ พวกเทวดากินอาหารละเอียดกว่ามนุษย์ อย่างที่ เรียกว่าทิพย์ ก็คือโอชะส่วนละเอียดของอาหาร พวกพรหมละเอียดยิ่งกว่าเทวดาอีก มี จักรพรรดิคอยปรนปรี้อ แม้เลยชั้นรูปพรหม อรูปพรหมขึ้นไป คือถึงชั้นนิพพาน ก็มี

อาหารส่วนละเอียดไปหล่อเลี้ยงเช่นเดียวกัน อาหารละเอียดเป็นที่สุด แต่อยู่นอกโลก นี่เป็นการสวหาเหตุผลประกอบเป็นลำดับขึ้นไป มิใช่ตำรับตำราโดยตรง แม้ในพวกเทวดากันเองก็มีอาหารละเอียดต่างกันเป็นชั้นๆ ขึ้นไป ภูมิเทวดามีอาหารหยากกว่าพวกเทวดาอื่น ถัดขึ้นไปชั้นยามา และอื่นๆ ละเอียดยิ่งกว่ากันขึ้นไปทุกชั้น การกินอาหารของพวกเทวดา มีอาการเหมือนเราฝัน แล้วก็มีอารมณ์เิบไปตามระยะเวลา แต่ระยะเวลานานกว่ามนุษย์ ต่างกันเป็นลำดับขึ้นไป

อาหารเป็นปัจจัยให้เกิดรูป มีโอชะเป็นคำรบ ๘ คือ ปฐวี อาโป เตโช วาโย วณฺโณ คนฺโธ รโส โอชา ซึ่งเรียกว่า กลาปรูป คือ รูปเกิดจากอาหารเป็นคำๆ นี้ จำพวกกาวพิงการอาหาร

ผัสสาหาร ได้แก่ ผัสสะทั้ง ๖ คือ ผัสสะทาง ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ผัสสะ แปลว่า ความกระทบ เช่น เมื่อรูปมากระทบตาก็เกิดขึ้น เรียกว่าจักขุสัมผัส อีก ๕ อย่างก็เช่นกัน ผัสสะนี้เป็นอาหารเพราะประมวลให้เกิดเวทนา หรือปรนเปรอให้เกิดเวทนา ๓ ผัสสะที่เกิดจากกระทบอารมณ์ที่ดี ก็ให้เกิดสุขเวทนา กระทบอารมณ์ชั่ว ก็ให้เกิดทุกขเวทนา อารมณ์ไม่ดีไม่ชั่ว ก็ให้เกิดอุเบกขาเวทนา ดังเช่น พระสารีบุตร ยืนกันร่มให้พระศาสดาได้เป็นเวลา ๗ วันโดยไม่หิวโหย ก็เพราะผัสสาหารอย่างนี้ สัตว์นรกดำรงชีพรับเคราะห์กรรมอยู่ได้ ก็เพราะผัสสาหารทางชั่ว คนนอนหลับอยู่ได้ ก็ด้วยผัสสะชนิดให้เกิดอุเบกขาเวทนา

มโนสัญญาเจตนาหาร ได้แก่ การคิดอ่านทางใจ มโนสัญญาเจตนาหาร นี้เป็นอาหารประมวลมาซึ่งภพ ๓ คือ กามภพ รูปภพ อรูปภพ แล้วแต่เจตนา คือมุ่งไปเกาะภพไหน เมื่อประกอบถูกส่วน ก็ไปสู่ภพนั้น เจตนาเป็นตัวกรรม ได้ในบาลีว่า **เจตนาหิ ภิกฺขเว กมฺมํ วทามิ** ซึ่งแปลความว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวว่า เจตนา นั้นเองเป็นตัวกรรม คนที่ทำความเป็นกุศล สุกตัญญูยอมคอยทำรับรองอยู่ และคนที่ทำความเป็นอกุศล สุกตัญญูก็ยอมคอยทำรับรองเขาอยู่เหมือนกัน

วิญญานาหาร วิญญาน แปลว่า ความรู้แจ้ง ความรู้แจ้งเป็นอาหารชนิดหนึ่งเหมือนกัน ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เหล่านี้เป็นที่รับรองของวิญญาน วิญญานยอมมีรสในอารมณ์ ๖ อย่าง ไม่ว่าอย่างใดอย่างหนึ่ง วิญญานจึงเป็นอาหารประมวลให้เกิดนามรูป ได้ในคำว่า **วิญญานปจฺจุยา นามรูปิ** ซึ่งแปลว่า วิญญานเป็นปัจจัยให้เกิดนามรูป

สัตว์โลก ที่ว่าพระองค์ทรงรู้แจ้งซึ่งสัตว์โลกนั้น คือพระองค์ทรงรู้แจ้งซึ่งธรรม เป็นที่มาแห่งจิตของสัตว์ทั้งหลาย

สัตว์ทั้งหลายมีอชฌาสัย หรือความเห็นต่าง ๆ กัน เช่น จำพวกหนึ่งเห็นว่าโลก เทียง ไม่มีอีกเยื้องแปรผัน และเห็นว่าเกิดมาเป็นมนุษย์แล้ว เมื่อตายไปก็ต้องกลับมา เกิดเป็นมนุษย์อย่างเดิม อีกพวกหนึ่งเห็นว่าตายแล้วขาดสูญ หมดสิ้นกันเท่านั้น ไม่มีอะไรในผู้นั้นจะมาเกิดอีก ทำดี ทำชั่ว ก็สิ้นสุดเพียงวันตาย ไม่มีบุญ ไม่มีบาป จะตามไปสนองในภพหน้าที่ไหนอีก อย่างนี้เรียกว่าไม่รู้ซึ่งความเป็นจริงของโลก

ส่วนพระองค์ทรงรู้จริงเห็นแจ้งซึ่งสัตว์โลกว่าไม่เป็นเช่นนั้น ที่จริงสัตว์โลกทั้งหลายย่อมเป็นไปตามยถากรรม ทำดี ความดีย่อมติดตามไปสนองในภพหน้า ทำชั่ว ความชั่วย่อมติดตามไปสนองในภพหน้า เป็นเสมือนเงาตามตัว อันเรียกว่า ยถาภูตญาณทัสสนะ จึงได้ชื่อว่า โลกวิทู นัยหนึ่ง

อนุสย ขานาติ ทรงรู้แจ้งซึ่งอนุสย ๗ ประการ คือ กามราคะนุสย ภวราคะนุสย ปฏิฆานุสย ทิฏฐานุสย วิจิกิจฉานุสย มานานุสย อวิชชานุสย

จริตฺ ขานาติ ทรงรู้แจ้งจริตแห่งสัตว์ทั้งหลาย ๖ ประการ คือ ราคจริต โทสจริต โมหจริต วิตกจริต สัทธาจริต พุทธิจริต

อธิมุตฺติ ขานาติ ทรงรู้แจ้งนิสัยต่ำสูง และความเป็นผู้มีปัญญา ความเป็นผู้มีใจบาป แห่งสัตว์ทั้งหลาย ทรงรู้แจ้งซึ่งความมีกิเลสหนาบางแห่งสัตว์ทั้งหลาย

ทรงรู้แจ้งในอินทรีย์ของสัตว์ทั้งหลายว่าแก่อ่อนอย่างไร กล่าวคือ สัทธา วิริยะ สติ สมภาิ ปัญญา เรียกว่าอินทรีย์ ๕ คือ ความเชื่อ ความเพียร สติ สมภาิ และปัญญา แล้วก็ทรงหาอุบายโปรดในเมื่อทรงเห็นว่าอินทรีย์แก่กล้าสมควรแล้ว ดังเช่น วักกलिพราหมณ์ เห็นพระองค์มีพระสิริโฉมอันงาม ชอบเนื้อชอบใจ จนถึงขอบวชเป็นภิกษุ บวชแล้วก็เฝ้ามองดูพระสิริโฉม ของพระองค์เป็นเนืองนิตย์ พระองค์ก็ทรงรอไว้ ครั้นเมื่อเห็นว่าอินทรีย์แก่กล้าแล้ว จึงทรงเริ่มหาอุบายโปรด โดยตรัสว่า “วักกलि ท่านจะมัวมามองดูร่างกายอันเนาเปื่อยนี้ไย ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นจึงจะเห็นเรา” พระวักกलि น้อยใจที่พระองค์ตรัสห้ามเช่นนั้น จึงอำลาจากพระองค์จะไปโดดภูเขตาย ในเมื่อใกล้โดด พระองค์ได้เปล่งรัศมีให้เห็น ประหนึ่งไปประทับอยู่เฉพาะหน้า พระวักกलिวิ่งไล่โดดเข้าไปในรัศมีของพระองค์ ด้วยความปีติเลื่อมใสอันแรงกล้า ก็ได้บรรลุมรรคผลในกาลบัดนั้น สมความปรารถนาแล้วก็มาเฝ้าพระบรมศาสดาโดยทางอากาศ

สวากาเร ทวากาเร ชานาติ อีกประการหนึ่ง พระองค์ทรงรู้แจ้งว่า สัตว์จำพวกใด มีอาการดี มีอาการชั่ว แก่ไหวหรือไม่ไหว มีสัทธา มีปัญญา หรือว่าหาสัทธา หาปัญญา มิได้เลย

ภพุเพ อภพุเพ ชานาติ ประการหนึ่ง ทรงรู้ว่าสัตว์จำพวกใดทรงโปรดได้ จำพวกใดทรงโปรดไม่ได้ เช่น สัตว์พวกสัมมาทิฏฐิโปรดได้ จำพวกมิจฉาทิฏฐิโปรดไม่ได้

โอกาสโลก สภาพที่รับรองซึ่งกันและกัน คือ อากาศรับรองธาตุไฟ ธาตุไฟรับรองธาตุน้ำ ธาตุน้ำรับรองธาตุดิน ธาตุดินรับรองภูเขาดรีกฏ ภูเขาดรีกฏรับรองภูเขาสุมเมรุราช ภูเขาสุมเมรุราชรับรองชั้นจาตุมหาราช ชั้นจาตุมหาราชรับรองชั้นดาวดึงส์ ชั้นดาวดึงส์รับรองชั้นยามา ชั้นยามารับรองดุสิต ดุสิตรับรองนิมมานรดี นิมมานรดีรับรองปรนิมมิตวสวัตตี ปรนิมมิตวสวัตตีรับรองพรหมปริสัชชา พรหมปริสัชชารับรองพรหมปโรหิตา พรหมปโรหิตารับรองมหาพรหมา มหาพรหมารับรองปริตตภา ปริตตภารับรองอัปมาณภา อัปมาณภารับรองอาภัสสรา อาภัสสรารับรองปริตตสุภา ปริตตสุภารับรองอัปมาณสุภา อัปมาณสุภารับรองสุภิกงหา สุภิกงหารับรองเวฬุผลาและอัสถุญสัตตา เวฬุผลาและอัสถุญสัตตารับรองอวิหา อวิหารับรองอตัปปา อตัปปารับรองสุทสสา สุทสสารับรองสุทสสี สุทสสีรับรองอกนิจฐา อกนิจฐารับรองอากาศาณญายตนะ อากาศาณญายตนะรับรองวิญญาณญายตนะ วิญญาณญายตนะรับรองอาภิกญญายตนะ อาภิกญญายตนะรับรองเนวสัญญานา สัญญายตนะ ส่วนสูงแต่มนุษย์โลกขึ้นไปถึงชั้นจาตุมหาราชิกา ได้ ๔๒,๐๐๐ โยชน์ แต่จาตุมหาราชิกาขึ้นไปถึงดาวดึงส์ ได้ ๔๒,๐๐๐ โยชน์ แต่ดาวดึงส์ขึ้นไปถึงยามา ได้ ๔๒,๐๐๐ โยชน์ แต่ยามาขึ้นไปถึงดุสิต ได้ ๔๒,๐๐๐ โยชน์ แต่ดุสิตขึ้นไปถึงนิมมานรดี ได้ ๔๒,๐๐๐ โยชน์ แต่นิมมานรดีขึ้นไปถึงปรนิมมิตวสวัตตี ได้ ๔๒,๐๐๐ โยชน์ แต่ปรนิมมิตวสวัตตีขึ้นไป ๕,๕๐๘,๐๐๐ โยชน์ ถึงพรหมปริสัชชา ขึ้นไปอีกเท่านั้น พรหมปโรหิตาขึ้นไปเท่าๆ กันดังนี้ จนถึงเนวสัญญานาสัญญายตนะ มีระยะสูงเท่าๆ กันดังนี้

ธาตุ ๖ - ขั้น ๕

ธาตุส่วนหยาบที่มีอยู่ตามปกติ คือ

ดิน	หนา	๒๔๐,๐๐๐	โยชน์
น้ำ	หนา	๔๘๐,๐๐๐	โยชน์
ไฟ	หนา	๙๖๐,๐๐๐	โยชน์
ลม	หนา	๑,๙๒๐,๐๐๐	โยชน์
วิญญาณ	หนา	๓,๘๔๐,๐๐๐	โยชน์

อากาศหนาลงไปไม่มีที่สุด เช่น ภพ ๓ นี้ อากาศที่อยู่รอบๆ ภพ ก็ไปจรดกับภพที่อยู่รอบๆ ออกไป ข้างล่างจรดขอบบนของโลกันต์ ข้างบนจรดขอบล่างของนิพพาน ทุกๆ ระหว่างของภพเหล่านี้ มีพระพุทธรเจ้ารักษาอยู่ทั้งนั้น

ธาตุเหล่านี้ความจริงเป็นเพียงธาตุส่วนที่เรียกว่าอากาศโลก สำหรับธาตุที่เป็นส่วนชั้นโลกนั้น ละเอียดลงไปยิ่งกว่านี้หลายเท่าพันทวี เพราะชั้นนั้นเป็นธาตุที่กลั่นมาจากธาตุอีกทีหนึ่ง

เครื่องกลั่นธาตุนี้ตั้งอยู่ในศูนย์กลางธาตุทั้ง ๖ ปริมาณความใหญ่โตของเครื่องก็เต็มธาตุนั้น เมื่อเครื่องแรกกลั่นธาตุเหล่านี้แล้วก็เอาแต่ส่วนที่ละเอียดที่สุดไปเก็บเข้าเครื่องกลั่นที่ ๒-๓-๔-๕-๖-๗ ต่อไปเป็นลำดับเมื่อเครื่องที่ ๗ กลั่นเสร็จแล้วก็ทำการส่งธาตุที่ถูกกลั่นนั้นเข้ามาที่เครื่องศูนย์กลางของภพ ๓ นี้ เมื่อเครื่องในภพ ๓ นี้ รับธาตุมาแล้ว ก็จะเอามาเข้าเครื่องสำเร็จเก็บไว้เป็นเซพทะเล เซพทะเลเวลาที่ได้ธาตุมาแล้ว เครื่องที่ศูนย์กลางภพ ๓ ก็จะทำหน้าที่ประกอบเป็นขั้น ๕ ขึ้น ประกอบได้สำเร็จพอกับปฐมวิญญาณขั้นที่ประกอบไว้แล้วนั้นเป็นส่วนเฉพาะกายหนึ่งๆ ไม่มีปนเปกัน ส่วนดีส่วนชั่ว ส่วนไม่ดีไม่ชั่ว ก็มีผู้ควบคุมไว้เป็นส่วนๆ

เวลาที่จะส่งมาเป็นกายนั้น อาศัยกายทิพย์ที่มาถึงศูนย์กลางภพนั้น เข้าเครื่องประกอบพร้อมกับธาตุที่สำเร็จเป็นขั้นประจำภพแล้ว ก็จะส่งเข้ายังเครื่องที่ศูนย์กลางกายพ้อ ธาตุสำเร็จที่ส่งเข้าไปในศูนย์กลางกายของพ้อนั้น ขนาดเล็กเพียงเท่าเมล็ดโพธิ์เมล็ดใดเท่านั้น เป็นชายก็ส่งผ่านเข้าโดยทางจมูกขวา หญิงเข้าทางซ้าย เวลาที่จะออกจากศูนย์กลางกายพ้อไปอยู่ในศูนย์กลางกายแม่ ก็อาศัยความดึงดูดของอายตนะของเครื่องที่มีอยู่ในศูนย์กลางกายแม่ รับเอามาจากศูนย์ของพ้อมาไว้ที่ขั้วมดลูกของแม่ ต่อจากนั้นก็อาศัยธาตุส่วนหยาบรักษาหล่อเลี้ยงกันไป เวลาที่กายดับเครื่องในศูนย์กลางภพก็ดูดเอาธาตุเหล่านี้ไปเก็บไว้ตามเดิม

สำหรับชั้นของทิพย์ก็กลั่นเอาไปจากชั้นของมนุษย์ ชั้นของทิพย์ก็กลั่นต่อไปเป็นของรูปพรหม อรูปพรหม ธรรมกายต่อๆ กันขึ้นไปเป็นลำดับ

อนุตตรโอรุ ปฐมมสารถ

พระคุณข้อนี้หมายความว่า พระองค์ก็เปรียบเสมือนสารถิผู้ฝึกสอนคนเป็นอย่างดี หาผู้อื่นเสมอเหมือนมิได้ ว่าโดยย่อก็คือ พระองค์มีพระปรีชาญาณเฉลียวฉลาด ในอันที่จะฝึกสอนคนให้เป็นคนดีได้ ว่าโดยที่สุดก็คือ ให้สามารถบรรลุผลนิพพานได้ ย่นคำสอนของพระองค์ก็คือ ศีล สมาธิ ปัญญา แต่พระองค์มีอุปายสอนต่างๆ นานา สดแล้วแต่จะทรงพิจารณาเห็นว่าบุคคลจำพวกใดมีนิสัยอย่างไร ก็ทรงใช้อุปายสอนให้ต้องกับนิสัย เช่น พระนันทกุมารมีนิสัยหนักไปในทางราคะจริต พระองค์ทรงเนรมิตเป็นรูปนางฟ้าเข้าล่อ จนพระนันทกุมารเห็นว่าสวยกว่านางคู่รักของเธอ แล้วก็ทรงชักเยื้องวิธี จนพระนันทกุมารเบือนหน้าในรูป

ในบางกรณี เพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พระองค์ทรงใช้อธิปาฏิหาริย์มากมาย ดังเช่นเรื่องอุรุเวลกัสสปะเป็นต้น ซึ่งมีเรื่องว่าครั้งเมื่อพระองค์คิดจะทรงปลุกฝังพระศาสนาให้เป็นปึกแผ่นในกรุงราชคฤห์ แต่มีคณาจารย์คนสำคัญอยู่ที่นั่นชื่ออุรุเวลกัสสปะ ซึ่งมีคนนับถือมาก ถ้าปราบอุรุเวลกัสสปะเสียได้ พระพุทธศาสนาจึงจะรุ่งเรือง พระองค์จึงเสด็จไปยังอาศรมแห่งอุรุเวลกัสสปะ ตรัสขออาศัยพักสักราตรีหนึ่งที่โรงเพลิง อุรุเวลกัสสปะว่าที่นั่นมีพญานาคพิษร้ายอยู่ตัวหนึ่ง พระองค์ว่าไม่เป็นไร ก็เสด็จประทับอยู่ที่นั่น ครั้นตกละเวลากลางดึก พญานาคสำแดงพิษ หรือเรียกว่าพ่นพิษ ทำร้ายพระองค์ แต่พระองค์ทรงดำรงพระสติเฉพาหน้า ต่อพระกัมมัญฐานภาวนานุโยค ประมวลมาซึ่งอิทธากิสังขาร สำแดงเตโชกสิณสมาบัติ บันดาลให้เป็นเปลวเพลิงยังพญานาคให้พ่ายแพ้ด้วยฤทธิ์ของพระองค์ แล้วให้ขดตัวอยู่ในบาตร เอาไปให้อุรุเวลกัสสปะกับบริวารดู แต่อุรุเวลกัสสปะก็ยังไม่เลื่อมใส ยังถือทิฏฐิว่า ตนเป็นอรหันต์อยู่ พระองค์ก็ทรงแสดงอีกหลายประการ ตลอดจนแสดงจงกรม คือ เดินอยู่บนน้ำ แล้วเหาะขึ้นบนอากาศ แล้วเลื่อนลอยลงมาสู่เรือของอุรุเวลกัสสปะและบริวารที่ไปดูอยู่นั้น แล้วในที่สุดจึงชี้แจงให้พวกอุรุเวลกัสสปะรู้ตัวว่า ทางที่พวกเธอปฏิบัติอยู่นั้น มิใช่ทางที่จะบรรลุผล พวกเขายังไม่ใช่พระอรหันต์ อุรุเวลกัสสปะได้สดับพระพุทธฎีกาภิละทิฏฐิ ชบเศียรลงแทบฝ่าพระบาทพระองค์ ขอบรรพชาอุปสมบทในสำนักพระองค์ ลำดับนั้น แล้วนทีกัสสปะและคยากัสสปะผู้เป็นน้องของอุรุเวลกัสสปะ ซึ่งต่างก็มีบริวาร

และเป็นคณาจารย์ตั้งอาศรมอยู่ถัดๆ กันไปตามลำดับของลำน้ำเนรัญชราทางใต้ ทราบเรื่องราวขึ้นก็พากันเลื่อมใส มาขอบรรพชาอุปสมบทในสำนักพระองค์หมดสิ้น ดังนี้พระองค์จึงเป็นผู้ฝึกสอนอย่างดีเลิศ ไม่มีผู้ใดเสมอเหมือน จึงได้พระนามว่า **อนุตตโร ปริสทมมสารถิ**

สตถา เทวมนุสฺसान์

แปลว่าพระองค์เป็นบรมครูแห่งเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ข้อนี้สาธกได้ด้วยพุทธกิจ ๕ ประการ ซึ่งว่า ๑ เวลาเช้า บิณฑบาต ๒ เย็น ทรงแสดงธรรม ๓ พลบค่ำ ทรงให้โอวาทภิกษุ ๔ เทียงคีน แก่ปัญหาเทวดา ๕ ย่ำรุ่ง พิจารณาดูเวไนยสัตว์ที่พึงจะโปรด จะเห็นได้ว่าในข้อ ๒-๓ นั้น ทรงเป็นครูมนุษย์ ข้อ ๔ นั้นทรงเป็นครูเทวดา และยังมีมงคลสูตรเป็นข้อยืนยันอีก เพราะเหตุที่พระองค์จะทรงแสดงมงคลสูตรนั้น ก็เนื่องจากเหตุว่าเทวดาลงมาเฝ้าและยกปัญหาขึ้นทูลถามว่า อะไรเป็นมงคล พระองค์จึงทรงประทานเทศนามงคลสูตร ซึ่งเริ่มต้นด้วยบทพระคาถาว่า **อเสวนา จ พาลา** น์ เป็นอาทิ ซึ่งแปลว่า อย่าคบคนพาล เป็นต้น ตลอดจนถึง **นิพพานสจฺจนิกิริยา** การทำให้แจ้งซึ่งพระนิพพาน ซึ่งพระองค์ตรัสว่าสิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นมงคลทั้งสิ้น ดังนี้จึงได้พระนามว่า **สตถา เทวมนุสฺसान์** พระองค์เป็นบรมครูทั้งเทวดาและมนุษย์

พุทฺโธ

คำว่า **พุทฺโธ** แปลได้หลายนัย แต่ในที่นี้จะขอแปลไปในทางที่ว่า เป็นผู้บานแล้ว หรือเบิกบานแล้ว ที่ว่าบานนั้นเปรียบด้วยดอกประทุมชาติ คือบานเหมือนดอกบัวที่บานแล้วเต็มที่ การที่พระองค์ทรงประกอบความเพียรอยู่ด้วยประการต่างๆ เมื่อยังไม่ได้บรรลุสัมมาสัมโพธิญาณ เปรียบเหมือนดอกบัวที่ยังตูมอยู่ ต่อรุ่งอรุณแห่งวันวิสาขปุรณมี พระองค์ได้ตรัสรู้แล้ว จึงเปรียบเสมือนดอกบัวที่บานแล้ว บานในเวลารุ่งอรุณแห่งวันวิสาขปุรณมีนั่นเอง

นัยว่าที่เบิกบานนั้น หมายความว่า เมื่อพระองค์ได้ทรงตรากตรำเป็นเวลาล่วงถึง ๖ พรรษา แล้วจึงได้มาตรัสรู้อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ ได้รับผลเป็นองค์อรหัง และสัมมาสัมพุทฺโธ ดังบรรยายมาข้างต้นแล้ว พระกมลหฤทัยของพระองค์ ก็ย่อมผ่องแผ้วเบิกบานเต็มที่ เหตุว่าได้ผลสมปรารถนา ที่พระองค์ทรงตั้งปณิธาน เพียรบำเพ็ญมา ฉะนั้นจึงได้พระนามว่า **พุทฺโธ**

ขออย่าอีกหนอย่ว่า การที่นำเอาดอกบัวบาน มาเทียบความหมายแห่งคำว่า พุทฺโธ นั้น ก็เพราะเหตุว่า เมื่อปฐมกัลป์ เริ่มตั้งศิระแผ่นดินขึ้นใหม่ ๆ มีกอบัว เกิดขึ้นพร้อมทั้งมีดอก ๕ ดอก ท้าวสุทธาวาสยังรู้อยู่ว่าเป็นนิมิตว่า ในกัลป์นี้จะมีพระพุทธเจ้ามาตรัสโปรดเวไนยสัตว์ ๕ พระองค์ จึงประกาศคำว่า นะ โม พุท ธา ยะ ไว้ ซึ่งมีความหมายว่า นะ คือ พระกุสันโธ โม คือ พระโกนาคมนะ พุท คือ พระพุทธกัสสปะ ธา คือ พระสมณโคตม ยะ คือ พระศรีอาริยมตไตรย์ ซึ่งได้ปรากฏเป็นที่นับถือกันมาจนบัดนี้

ภควา

คำว่า ภควา แปลได้หลายนัย แปลว่า หัก ก็ได้ แจก ก็ได้ ที่ว่าหักนั้น หมายความว่า พระองค์หักเสียได้ซึ่งสังสารจักร กล่าวคือ อวิชชา ตัณหา อุปาทาน กรรม อันเป็นเสมือนตัวจักร อันพัดผันส่งต่อไปยังกันและกัน เป็นกำลังดันให้หมุนเวียนวนว่ายอยู่ในวัฏสงสาร มิให้ออกจากภพ ๓ พระองค์หักเสียได้แล้ว พระองค์จึงพ้นไปจากภพทั้ง ๓ คือ กามภพ รูปภพ อรูปภพ เสด็จออกสู่นิพพานไป

ที่ว่า แจก นั้นมีความหมายว่า เมื่อพระองค์ได้ตรัสรู้อนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณแล้ว พระองค์เป็นสัพพัญญู ทรงรู้แจ้งธาตุธรรมทั้งปวงหมด จึงทรงสามารถจำแนกแยกแยะธรรมส่วนที่ละเอียดๆ ให้เห็น เช่น ทรงจำแนก ชันธ ชาติ อายุ ตนะ จิต เจตสิก รูป นิพพาน ดังนี้ เป็นต้น ตลอดจนหลักธรรมอื่นๆ ทั้งหมดให้สาวกได้รู้เห็นรับปฏิบัติสืบๆ กันมา

พระธรรมคุณ

สุวากุขาโต ภควตา ธมฺโม สนฺทิกฺโข อกาลิกฺโก เอหิปัสสิโก โอปนยิโก ปจฺจตุตฺตํ เวทิตพฺโพ วิญญูหิตํ

สุวากุขาโต ภควตา ธมฺโม

ต่อไปนี้เป็นเรื่องธรรมคุณ ธรรม ในที่นี้จะกล่าวเฉพาะพระสัทธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า ที่ว่า สุวากุขาโต แปลว่า พระองค์กล่าวดีแล้วนั้น ก็คือว่า ธรรมที่พระองค์ตรัสสอนนั้น ล้วนแต่จะเป็นผลส่งให้ผู้ประพฤติปฏิบัติตามได้รับความร่มเย็นเป็นสุขทั้งสิ้น จึงได้ชื่อว่าเป็นธรรมที่พระองค์กล่าวแล้วดี ดีก็คือไม่มีเสีย คือคำสอน